

Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Sivil-Asker İlişkilerinin Dengesizliği ve Savaşa Giden Süreçte Genelkurmayların Etkileri: Almanya Örneği

Caner Kur*

Özet

Yaşandığı yıllarda “Büyük Savaş” olarak nitelendirilen I. Dünya Savaşı, henüz bu yıllardan itibaren neden çıktığı konusunda sosyal bilimler alanında önemli bir sorunsal olagelmıştır. Bu çerçevede literatürdeki tartışmalardan hareketle eldeki çalışma I. Dünya Savaşı’nın çıkışı sürecinde sivil-asker ilişkilerindeki dengesizliğe odaklanmakta, sistemin başat aktörü olan devletlerin içyapı ve kurumlarının 1914 öncesinde düzensiz bir geçiş sürecinde olduğunu öne sürmektedir. Çalışma, 19. yüzyılın ortasından itibaren hızlı kalkınma oranlarıyla ekonomik, askeri ve jeopolitik açıdan Avrupa’nın başat gücü konumuna yükselen Almanya’yı bahsedilen çelişkileri en derin yaşayan ülke olması bakımından analizin merkezine koymuştur. Almanya’nın hızlı sınai-iktisadi büyümesi ve toplumsal değişimi karşısında siyasi yapının kurumsallaşamaması Alman Genelkurmay Başkanlığı’nın oluşan idari-bürokratik boşlukları doldurmasıyla sonuçlanmıştır. Çalışmada Alman Genelkurmay Başkanlığı’nın özgünlüğü ve savaşın çıkışında oynadığı rol David Singer’in analiz düzeyleri yaklaşımı üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

I. Dünya Savaşı, Sivil-Asker İlişkileri, Alman Genelkurmay Başkanlığı, Analiz Düzeyleri, Avrupa Ahengi.

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.
caner.kur@ogr.iu.edu.tr
(orcid.org/0000-0002-1954-4812)
Makale geliş tarihi : 28.04.2020
Makale kabul tarihi : 20.07.2020

The Imbalance of Civil-Military Relations Before the First World War and The Effects of the General Staffs in the Process Leading to War: The Case of Germany

Abstract

World War I, which was referred as the “Great War” during the years of the conflict has been an important problem in the field of social sciences on why it broke out. Within this framework, the study in hand focuses on the imbalance between civil-military relations during the outbreak of the First World War and suggested that the internal structures and institutions of the states which were the leading actors of the international system, were in disorganized flux in pre-1914 decades. The paper placed Germany, which has become the dominant power of Europe both economically, militarily and geopolitically with its rapid development rates since the middle of the 19th century at the center of analysis in terms of being the country that deeply experienced the above-mentioned contradictions. The inability of institutionalization in Germany which has led the formation of power vacuums regarding political structure in face of rapid industrial, societal and economic development resulted in German General Staff to fill these administrative vacuums. In this study, the originality of the German General Staff and the role it played in the outbreak of war were discussed via David Singer’s levels of analysis approach.

Key ords

World War I, Civil-Military Relations, German General Staff, Level of Analysis, Concert of Europe.

Giriş

I. Dünya Savaşı, çıkış anından itibaren çok boyutlu tartışmaları beraberinde getirmiş, savaşın çıkışı meselesinden savaş sonrası uluslararası sistem üzerindeki etkilerine kadar gerek siyasetlerin gerek araştırmacıların üzerinde uzlaşma sağlayamadığı bir sorunsal haline gelmiştir. I. Dünya Savaşı üzerinde belki de farklı görüşlerin uzlaşabileceği yegâne husus ise 1914’ün hem uluslararası sistem bağlamında hem başat aktör olan devletler, hem de devletlerin altında yer alan toplumlar bakımından siyasi, iktisadi ve kültürel olarak geri dönüşü olmayan bir değişikliği getirdiğidir.¹

¹ Büyük Savaş’ın günümüze kadar ulaşan modern sisteme veya başka bir deyişle eskiden yeniye geçişte bir anlamda katalizör rolü oynadığını söylemekse yanlış olmayacaktır. Burak Gülboy, “Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak”, *Birinci Dünya Savaşı’nı Anlamak: Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinden Analizler*, der. Burak Gülboy ve Bülent Akkuş, İstanbul, Milenyum Yayınları, 2017, ss. 5-6.

Diğer taraftan I. Dünya Savaşı'nın yol açtığı büyük insani ve maddi kayıplar haricinde 1648 Westphalia Barışı'ndan beri yüzlerce yıllık Avrupa değerlerinin üzerine çeşitli uzlaşmalarla inşa edilen uluslararası sistemin yıkılma noktasına gelmesi sosyal bilimciler açısından önemli bir çalışma sahası olarak öne çıkmıştır.² I. Dünya Savaşı'nın neden çıktığı, daha doğrusu kurulu düzenin neden kaotik bir şekilde düzensizliğe geçtiği sorunsalıysa 1919'da yeni bir disiplinin, Uluslararası İlişkilerin doğmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece Uluslararası İlişkiler disiplini, 1914-1918 arasında sistemin çökme noktasına gelmesi, yüzlerce yıllık değerlerin trajik biçimde yerini sınırsız şiddet kullanımına bırakması neticesinde varolan sistemi anlama ihtiyacı olarak I. Dünya Savaşı'na hiçbir sosyal bilimler disiplininin olmadığı kadar bağlanarak ortaya çıkmıştır.

Uluslararası İlişkiler çalışmaları, II. Dünya Savaşı sonrasında iki savaş arası dönemde ortaya çıkan idealist görüşlerin popülerliğini yitirmesi neticesinde önce E. H. Carr daha sonra Hans Morgenthau'nun klasik realizm olarak adlandırılan teorizasyonu üzerinden şekillenirken, I. Dünya Savaşı'nın çıkışı ile ilgili çalışmalar da güç politikaları kavramsallaştırmalarının yoğun etkisi altına girmiştir.³ Böylece 1914 Haziran Krizi, Christopher Clarke'ın da bahsettiği üzere Uluslararası İlişkiler teorisyenleri açısından (aslında realistler için) “*par excellence*” bir siyasi kriz haline gelmekte, I. Dünya Savaşı da güç dengesinin bozulduğu, salt güç takibinin kaçınılmaz bir şekilde çatışmaya yol açtığı şeklindeki realist çalışmalara ilham vermekteydi.⁴ Örneğin I. Dünya Savaşı'nın çıkışına güç mücadelesi üzerinden yaklaşan erken dönem çalışmaların en bilinenlerinden A.J.P Taylor'un *Avrupa'da Üstünlük Mücadelesi 1848-1918 (The Struggle for Mastery in Europe: 1848-1918)* isimli ünlü eseri realist yaklaşımın tipik bir ürünü olarak Almanya'nın saldırgan bir şekilde güç maksimizasyonuna giderek sistemsel dengeyi bozduğunu öne sürüyordu.⁵ Doğal olarak klasik realist teorinin etkisindeki benzer çalışmalar son tahlilde Versailles Antlaşması'nın 231. maddesinde yer alan Almanya'nın suçluluğu tezine çıkmaktaydı.⁶

Klasik realizmin sistem merkezli yaklaşımının sınırlılığı ve çelişkileriye daha sonra Kenneth Waltz ve David Singer'ın karşı çıkışları neticesinde ortaya konulmuş ve yaklaşımın eksikliklerine dikkat çekilmiştir.⁷ Waltz'a göre klasik

² *Ibid.*, s. 7.

³ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, Alfred. A. Knopf, 1948, ss. 13-17.

⁴ Christopher Clarke, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London, Penguin Books, 2013, s. xxi.

⁵ A.J.P Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1871*, Oxford, Oxford University Press, 1954, ss. xix-xxi.

⁶ Burak Gülboy, *Mutlak Savaş: Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri Üzerine Clausewitzyen Bir Çözümleme*, İstanbul, Röle Yayıncılık, 2015, ss. 102-103.

⁷ David Singer, “Review: International Conflict: Three Levels of Analysis”, *World Politics*, Vol. 12, No:3, (April 1960), s. 453.

realizmde aşırı bir şekilde odaklanılan sistem seviyesi yerine, sistem, devlet ve toplum şeklinde sınıflandırılan üç analiz seviyesinin bir harmonisi gerekliydi.⁸

Birinci Dünya Savaşı ve Analiz Düzeyleri Meselesi

Savaşların çıkışı ve kurulu sistemin neden düzenden düzensizliğe geçtiği sorusuna cevap olarak kurulan Uluslararası İlişkiler disiplini böylece çıkış noktası olan I. Dünya Savaşıyla diğer sosyal bilimlerle karşılaştırıldığında çok daha özel bir ilişki içerisinde oldu. Ancak I. Dünya Savaşı'nın çıkışı gibi tartışmalı bir konuda herhangi bir perspektiften bakıldığında diğer perspektifin çürütülmesi ihtimalinin doğduğu düşünülüğünde savaşın çıkışı meselesini tek bir modele indirgemek mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'nın çıkışını, siyasi elitlerin kararlarından sistem teorilerine, Marksist analizin paylaşım savaşlarından emperyalizm yaklaşımına veya hegemonik güç geçişi teorilerine kadar farklı bakış açılarıyla açıklamak mümkündür. I. Dünya Savaşı'nın çıkışına dair literatürün son yıllarda üzerinde genel anlamda uzlaştığı husus ise savaşın çıkışına dair tek bir baskın sebebin olmadığı ve savaşın tek bir devletin sorumlu tutulduğu çalışmaların geçerliliğini yitirmeye başladığıdır.⁹

Buradan hareketle tek bir analiz modelinin açıklayıcı olamayacağı veya modellemelerin birbirinden bağımsız olmaması gerektiğine yönelik önerme Waltz'a benzer şekilde David Singer'ın "*Uluslararası İlişkilerde Analiz Düzeyi Problemi*"nde dile getirilmiştir. Singer, bir fenomenin ele alınıp incelenmesinin konunun genişliği nedeniyle kesin bir sonuca varmayı imkânsız kıldığını söylerken ortaya çıkan bu durumu Merkator Projeksiyonu'na benzetmekteydi. Singer'e göre her bir yansıtma araştırma konusu ile ilgili doğrunun ancak bir kısmını verir ve bunlar hiçbir zaman ulaşılamayacak hakikate ulaşmak için yapılan girişimlerden başka bir şey değildir.¹⁰ Böylece Uluslararası İlişkilerde teorik modellemelerin Singer'ın formülasyonunda sistem ve ulus-devlet şeklinde ikiye ayrıldığı görülür. Sistem seviyesi tıpkı Waltz'un ele aldığı gibi kapsayıcı ve genelleştirici açıklamalar yapılmasını mümkün kılan genel çerçeveyi sunar ancak içerisindeki birimleri

⁸ Waltz'un analizinde devlet, iç baskı gruplarının, kurumsal yapılanmanın ve siyasi rejim gibi iç unsurların etkisi altında olmasına rağmen hala Uluslararası İlişkilerin esas aktörü olma özelliğini sürdürmekte, sistem ise piramidin en tepesinde yer alan analiz düzeyi olarak Uluslararası İlişkilerin genel çerçevesini belirlemektedir. Ayrıca Waltz, diğer iki analiz düzeyinin yani birey-toplum ve devlet düzeyleri olmadan genel politikanın anlaşılmasının ve eğilimlerin tespit edilmesinin mümkün olmadığını ifade etmekteydi. *Ibid.*, ss. 457-460.

⁹ Richard Ned Lebow, "What can International Relations Theory learn From the Origins of World War I", *International Relations*, Vol. 28, No:4, (November 2014), ss. 388-390.

¹⁰ David Singer, "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", *World Politics*, Vol. 14, No:1, (October 1961), ss. 79-82.

homojenleştirme eğiliminde olduğu için birimlerin kendilerine has özelliklerini görmezden gelebilir veya alınan kararların temelinde yatan alt sebeplere eğilmez.¹¹

Singer'ın formülasyonundaki ikinci yaklaşım devlet-ulus seviyesidir. Bu seviye araştırmacıya sistemsel analiz düzeyinin göz ardı ettiği detaylar ile motivasyonları keşfetme ve aktörler arasında karşılaştırma yapma imkânı sunar. Sistemin aktöre olan etkisini göz ardı edebilme potansiyeline sahip olan devlet seviyeli yaklaşım belirli olguların ulus-ulus altı sistemden bir nevi özenle seçilip teorizasyona konu edilmesi riskine karşı da dikkatli olunması gereken bir analiz sunar.¹²

Singer'a göre ikinci analiz düzeyinde varolan bir diğer sorunsal ele alınan aktörün aldığı karar ve eylemlerin bilinçli bir sistematığe sahip olup olmadığıdır. Burada Singer, alınan karar ve eylemlerde, birimin kendi bağımsız iradesi veya tamamen dış kuvvetlerce güdümlendirildiği şeklinde iki kutbun ortaya çıktığını ve ideal noktanın tam ortada durmak olduğunu öne sürer. Buna göre ulus analiz düzeyinde alınan kararların azımsanmayacak bir kısmı aktör olarak devletin bilgisinin dışında, sonunun kestirilemeyeceği yöne doğru evrilmeye haizdir. Diğer yandan devletler aldıkları kararların bilincindedirler ve bunun sonucunun gideceği yeri hesaplamaya muktedirler.¹³ Bu noktada örneğin Christopher Clark, Avrupa'nın büyük güçlerini yöneten siyasi ve askeri karar alıcıları "*Uyurgezerler*"e benzetir ve atıkları adımların nereye varabileceğinden emin olmayan elitlerin yine de karanlıkta yürümeye devam ettiklerini söyler. Clark aynı isimli eserinde 1914 öncesinde Avrupalı güçlerin devlet mekanizması içerisinde birçok farklı merkezin olduğunu söylerken bu merkezler arasındaki koordinasyon ve şeffaflık eksikliğinin devletlerin karşılıklı yanlış algılamalarıyla birleştiğinde savaşa giden yolu açtığını ifade eder.¹⁴

Clark'ın I. Dünya Savaşı'nın çıkışı ile ilgili literatüre yaptığı katkı böylece Singer'ın ulusal analiz düzeyinde devletlerin davranışlarının nesnel olarak ele alınıp alınamayacağı veya nesnel olanın hakkındaki algılamaların mı ele alınması gerekliliği sorunsalına işaret eder. Özellikle devletlerin, insanlar tarafından meydana getirilen bir mekanizma olduğu düşünüldüğünde algılamaların göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülür. Ancak Singer'ın da belirttiği üzere ulusları yöneten liderlerin algıları, düşünceleri veya korkularının ampirik olarak ölçülebilmesi veya sınıflandırılmasının sınırlarını belirlemek gerekir.¹⁵

¹¹ *Ibid.*, ss. 80-82.

¹² Singer'ın alıntılıdığı Waltz bu durumu "*ikincil imge yanıltmacası*" (secondary image fallacy) şeklinde nitelendirmiştir. *Ibid.*, ss. 83-84.

¹³ *Ibid.*, s. 85.

¹⁴ Christopher Clarke, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London, Penguin Books, 2013, ss. xv-xxi.

¹⁵ Singer, "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", ss. 88-90.

Buradan hareketle Singer'ın formülasyonuna yakın bir Uluslararası İlişkiler teorisi olan neo-klasik realizm, Waltz ve Singer'ın analiz düzeyleri önermesini birleştirmeye çalışır. Waltz'un uluslararası sistemin belirleyici etkeninin anarşi olduğu önermesini kabul eden neo-klasik realizm iç politik etkenlerin dış politika karar alımında göz ardı edilmemesi gerektiğini savunur.¹⁶ Devletlerin dış politika kararlarını öncelikle sistemik faktörlerin etkisi altında ancak iç gelişmeler ve özelliklerin şekillendirdiği bir çerçevede aldığını öne süren neo-klasik realizmde iç siyasi etkenler bazı durumlarda sistemsel faktörlerle karşılaştırıldığında dış politika karar alımında öne çıkabilmektedir.¹⁷

Singer'ın Uluslararası İlişkilerde analiz seviyesi problemlerine değindiği formülasyon araştırmacılar için bir orta yol bulunabileceğinden bahsederken neo-klasik realizmin savladığı orta yolun realist teori haricinde esasında iki farklı ekolden yoğun şekilde etkilendiği görülür. Özellikle 19. yüzyılda Leopold Von Ranke'nin öncülük ettiği "*Primat Der Aussenpolitik*" yani "*Dış Politikanın Üstünlüğü*" tezi devletlerin kararlarını öncelikle dış politik gelişmelerin belirlediği ve bu gelişmelerin de iç siyaseti etkilediğini savunur. Ranke'nin araştırmasında merkeze koyduğu Almanya'nın tarihi de tam olarak dış ilişkilerinin bir sonucuydu. Almanya'nın jeopolitik konumu tarihsel olarak "çevrelenme" duygusunu perçinlerken 18. yüzyılın Büyük Friedrich savaşlarından II. Wilhelm Almanya'sına kadar Alman siyasi karar alımı dış etkenlerin nihai olarak iç siyaseti etki altına aldığı bir süreç içerisinde şekillenmekteydi.¹⁸ Rankeci yaklaşım bu çerçevede 20. yüzyılın realist kavramsallaştırmasına yaklaşmakta ve 15. yüzyıldan itibaren Alman siyasi tarihini örnek göstererek devletlerin iç siyasi özellikleri ne olursa olsun politikalarını dış gelişmelerin ve ilişkilerinin belirlediğini öne sürmekteydi.¹⁹

Dış politikanın karar alımında üstün olduğu tezlerine karşı en önemli çıkış ise I. Dünya Savaşı'nın çıkışında Almanya'nın suçluluğu tezinin önemli bir referans noktası haline gelen Fritz Fischer'ın *Primat Der Innenpolitik* ya da bir diğer deyişle "*İç Politikanın Üstünlüğü*" tezidir. Fischer'a göre Almanya'nın dış politikası ve neticede savaşa gidiş kararını etkileyen en önemli husus iç siyasi yapıda yer alan aktörler ve onların talepleridir. Alman sanayicileri ve soylularının muhafazakâr bloğunun başta yükselen işçi sınıfı olmak üzere dinamik toplumsal yapıyı kontrol altında tutmaya çalıştıkları ve bunu milliyetçi politikaları tetikleyip kitleleri

¹⁶ Neo-klasik realizm devletlerin anarşik bir sistemde güvenlik arayışında olduğu noktasında neo-realistler ile keşişir ve anarşik ortamın yarattığı çatışma potansiyelini yadsımaz. Jeffrey W. Taliaferro et al., "Introduction: Neoclassical Realism, The State and Foreign Policy", *Neoclassical Realism, The State and Foreign Policy*, der. Steven E. Lobell et al., Cambridge, Cambridge University Press, 2009, ss. 18-19.

¹⁷ *Ibid.*, ss. 23-32.

¹⁸ Leopold Von Ranke, *History of the Reformation in Germany*, New York, George Routledge and Sons Limited, 1905, ss. vii-xi.

¹⁹ Brendan Simms, "The Return of the Primacy of Foreign Policy", *German History*, Vol. 21, No:3, (July 2003), ss. 275-276.

birleştirecek donanma inşa programları ya da ordunun merkeze alındığı militarizasyon ile sağlamaya çalıştıkları tezi Fischer ekolünün temel argümanıdır.²⁰ Fischer'a göre içeride varolan toplumsal baskılar ve çelişkiler nihayetinde siyasi elitlerin dış politikada daha agresif tutum takınmalarına yol açmakta ve örneğin 1912'de İmparatorluk Savaş Konseyi'nde tartışılan önleyici savaş seçenekleri veya "Eylül Programı" gibi Alman sanayicilerinin savaş hedeflerinin ortaya konulduğu belgeler Alman savaş hedeflerini açıkça ortaya sermekteydi.²¹

Singer'ın ortaya koyduğu analiz düzeyleri böylece bir tarafta *Aussenpolitik* ve diğer tarafta *Innenpolitik* şeklinde iki kutup veya ekol tarafından birbirlerine olan üstünlükleri çerçevesinde temsil edilirken bunların ortasında neo-klasik realizmin önermesi yer alır. Bununla birlikte iç politikanın üstünlüğü tezi hariç tutulduğunda *Aussenpolitik* ve neo-klasik realizmin dış politikada her ikisine bakılması gerektiğine dair önermesi Singer'ın formülasyonunda sistemsel yaklaşımı tam anlamıyla temsil etmemektedir. Çünkü Singer'a göre Uluslararası İlişkiler de sistem ile dış politikanın değerlendirilmesi farklı çıkarımlara yol açmaktadır.²²

O halde Büyük Savaş neden çıkmıştır sorusuna yaklaşım Singerci formülasyon çerçevesinde ulus-ulus altı özellikler ile genel çerçeveyi sunan sistemsel analiz düzeyinin kullanılmasını gerekli kılar. Dış politika bu noktada her ikisinin arasında kalan ve yine her ikisinin şekillendirdiği bir ara etmen olarak önemsiz olmasa bile alttan ve üstten etki altına alınması nedeniyle bağımlı bir değişkendir. Bağımsız değişkenlerin sistemsel ve ulus-ulus altı analiz düzeyi olarak ortaya çıktığı bu noktada Singer'ın uyarısı alanın genişliği düşünüldüğünde kritiktir. Çünkü her iki analiz seviyesi kullanışlı açılımlar sergilemekle birlikte

²⁰ James Joll ve Gordon Martel, *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2016, ss. 8-9.

²¹ Diğer taraftan Fischer'ın çalışmasında bahsettiği başlıca konulardan birisi Almanya'nın, Avrupa'nın başat ülkesi olarak hızla gelişmekte olan sınai ve iktisadi yapısına rağmen idari anlamda gerekli mekanizmalardan yoksun olduğu ve kitleler enformasyon ve teknoloji çağının arifesinde oldukça arkaik bir yapılanma içerisinde bulunduğuudur. Fritz Fischer, *Germany's War Aims in the First World War*, New York, W.W. Norton & Company Inc, 1967, ss. 5-28.

²² Singer, sistemsel analiz düzeyinin, aktörlerin karar alma mekanizmalarını ve izleyecekleri dış politika seçeneklerinin genel çerçevesini belirlediğini söyler ve aktörlerin dış politika kararlarının kaçınılmaz olarak örneğin iki kutuplu bir sistemin etkisi altında son şeklini aldığını belirtir. Singer'a göre Uluslararası İlişkiler çalışmalarında analiz düzeyleri noktasında sistemik etkiler yadsınmamalı ancak ulusların karşılaştırmalı dış politikalarına eğilirken ulus-altı seviyede yaşanan gelişmelerde görmezden gelinmemelidir. Ancak Singer, aktörlerin ulus-ulus altı seviyedeki özellikleri ve eğilimlerinin detaylı bir şekilde ortaya koyulup incelendiği durumlarda bile genel bir karşılaştırmalı dış politika modeline ulaşılmasının her daim mümkün olmadığını belirtir. Sistemsel önermenin analiz düzeyi noktasındaki eksikliklerine rağmen dış politika davranışları üzerindeki etkisi yadsınmamalıdır. Sistem-dış politika analiz düzeyleri arasındaki farklar konusunda bkz: Singer, "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", s. 91.

sistemsel seviye ile ulus-ulus altı analiz düzeylerinin belirli bir konu veya birim üzerine odaklanarak çalışmayı sınırlandırması gerekmektedir.

Bu bağlamda savaş öncesi dönemde Avrupa'nın hemen her aktöründe az veya çok görülebilecek bir fenomen olan idari boşlukların, yetki alanlarının belirsizliğinin, iletişim eksikliğinin ve genelkurmayların her bir güç merkezi ile olan ilişkisinin savaşın çıkışı noktasında kritik bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Özellikle Avrupa'da 20. yüzyıla girilirken iktisadi ve sınai anlamda kaydedilen hızlı gelişmeler, kitlesel iletişim ve bilginin hızla yayılması, buna paralel genişleyen ancak sağlam bir zeminden yoksun bürokratikleşme dönemin mevcut devlet yapılanmasının üstesinden gelemeyeceği bir durum ortaya çıkarmaktaydı. Bu süreçte neredeyse her bir devlette otonom güç adaları oluşmakta, adalar arası boşluklarda da mahfuz alanlar ortaya çıkmakta, hemen her ülkede genelkurmaylar nezdinde askerler bahsi geçen alanları kendi lehlerine doldurmaktaydı.

Ortaya çıkan tabloda istisnasız bir şekilde Avrupa'da devlet içi kurumların mevcut gelişmelere karşın kurumsallaşamadıkları, alınan önlemlerin ise gelişmelere yetişemediği görülmektedir. Diğer bir deyişle 1914 öncesinde her bir devlet dışarıdan bakıldığında oldukça güçlü görünürken aslında içeride oldukça kırılgan bir vaziyetteydi. Bu devletlerin başında da Paul Schroeder'in Avrupa devletler sistemini analiz ederken özel bir rol biçtiği Almanya gelmekteydi. Almanya, 1871 sonrasında Avrupa devletler sisteminin merkezi gücü konumundaydı ancak gerek Fischer'in ele aldığı gibi içeride önemli sosyo-ekonomik ve sosyo-politik değişimler gerekse uluslararası sistemsel faktörlerin değişimleri açısından derin bir güç paradoksu içerisindeydi.²³

Almanya, Margaret Macmillan'a göre örneğin 1914 öncesinde uluslararası sistemin küreselleşme derecesinin bir daha ancak Soğuk Savaş'ın bitişiyle yaşandığı bir konjonktürde tıpkı diğer devletler gibi *ancient régime*'in kalıntıları üzerine kurulmuş bir idari yapılanma ile hem iç hem de dış siyaseti yönetmeye çalışmaktaydı.²⁴ Baş döndürücü bir küreselleşme ortamında Almanya, hızlı iktisadi ve sınai kalkınmanın demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-politik çelişkilerini en derinden yaşayan ülke olurken devlet mekanizması kaydedilen gelişim düzeyi karşısında arkaik kalmaktaydı. Almanya'nın gerek uluslararası sistem seviyesinde gerekse ulus-ulus altı seviyede yaşadığı çelişkiler, güç paradoksu ve dengesizleşme durumunu önemli kılan husus ise bu devletin 1871'den itibaren Avrupa merkezli uluslararası sistemin başat gücü olmasıyla ilgiliydi.

²³ Paul Schroeder, "World War I as Galloping Gertie: A Reply to Joachim Remak", *The Journal of Modern History*, Vol. 44, No:3, (September 1972), ss. 319-345.

²⁴ Margaret MacMillan, *Barışa Son Veren Savaş*, İstanbul, ALFA Yayıncılık, 2014, s. 31.

Hem iç politikada hem de sistem seviyesinde içinde bulunduğu bu belirsizlik durumu karşısında Almanya'nın idari-bürokratik yapısının, ulus-ulus altı analiz düzeyi ile sistem seviyesinden gelen etkiler karşısında kendisini formüle etmesi mümkün olmayacaktı. Ortaya çıkan kurumsallaşamama neticesinde yönetim kademesinde oluşan idari boşluklar Alman Genelkurmay Başkanlığı tarafından doldurulurken Avrupa'nın diğer büyük güçlerinde de benzer örnekler sergilenen ve genelkurmay başkanlıkları savaşa giden yolda önemli roller oynayacaklardı.

Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Sistemsel Analiz Düzeyi Çerçevesinde Avrupa ve Almanya'nın Konumu

I. Dünya Savaşı'nın çıkışı üzerine yapılan araştırmalar genel hatlarıyla nedenler ve kökenler şeklinde ikiye ayrılır. Nedenlerden söz edildiği zaman daha çok 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşanan diplomatik gelişmeler ve başlıca uluslararası krizler öne çıkarken kökenler militarizmden ultra-milliyetçiliğe, Sosyal Darwinizm'den emperyalizme kadar daha geniş bir alanı kapsar.²⁵

Kökenler içerisindeyse savaşın çıkışının, herhangi bir devletin suçundan ziyade özellikle 1920'li yıllarda Amerikan ekolü tarafından savunulan ve Avrupa devletler sisteminin savaş üreten ve anlaşmazlıkları körükleyen yapısından hareketle bir sistem sorunu olduğuna bağlayan görüşler derin bir tartışma konusu olarak öne çıkar.²⁶ Ancak bahsi geçen görüşler savaşın çıkışına dair belirli yaklaşımlar getirmekle birlikte sistemin özünün anlaşılabilmesi gibi sınırlılıklar da barındırır.²⁷ Nitekim Schroeder'e göre savaşın patlak vermesi sistemsel bir sorun olmakla birlikte realist ve sınırlayıcı yaklaşımların aksine sistemin çöküşü aslında 1815'te Viyana Kongresi'yle ana hatları çizilen ve tanımlanan değerler bütünü ve rollerin sırasıyla kaybolmasıyla gerçekleşmekteydi.²⁸

Schroederci bir kavramsallaştırmadan hareketle 1815'te Viyana'da temelleri atılan Avrupa devletler sistemi veya genel bilinen adıyla Avrupa Ahengi, aslında Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları'yla ortaya çıkan düzensizliğin ve sürekli hale gelen savaşların sonlanması ihtiyacının bir sonucuydu. Ahenk, mekanik realist modellerden ziyade bir üst değerler bütünü yaratma iradesi ve 18.yüzyılın aksine bireysel çıkar takibinin yıkıcı yönlerini kontrol altında tutması bakımından özgündü.²⁹ Nitekim devletlerin sürdürülebilir bir barış ve asgari ortak

²⁵ Lebow, "What can International Relations Theory...", ss. 389-393.

²⁶ Sidney Fay, *The Origins of the World War*, New York, The Macmillan Company, 1930, ss. 15-47.

²⁷ Joll ve Martel, *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, ss. 3-11.

²⁸ Schroeder, "World War I as Galloping Gertie...", ss. 320-330.

²⁹ Paul Schroeder, "The 19th Century International System: Changes in Structure", *World Politics*, Vol. 39, No:1, (October 1986), ss. 5-11.

müştereklerde birleşebilecekleri düzenlemeler yapmaları onların ideal referans noktalarına atıf yapabilecekleri bir yapıya olan ihtiyaçlarını temsil ediyordu.³⁰ Dolayısıyla ilk bakışta realist teorinin savunduğu gibi büyük güçler arası bir güç dengesi ortaya çıkmış gözükse Viyana Düzeni aslında Schroeder'in öne sürdüğü üzere büyük bir yanılsamadır çünkü 1815'e gelinen süreçte Avrupa'da ayakta kalan ve güç kapasitelerini arttıran yegâne güçler İngiltere ile Rusya'dan başkası değildir. Ancak realist paradigmanın bir anlamda görmezden geldiği üzere Viyana Kongresi'nde İngiltere ve Rusya, etki alanlarını genişletmek ve tekil çıkar takibi izlemek için şartların uygunluğuna rağmen gerek savaşın getirdiği yorgunluğun gerekse kıtanın tek başına hâkimiyeti için girişilecek bir mücadelenin sonu gelmez yeni savaşlara yol açacağını gördükleri için işbirliği içerisine girmektedirler.³¹

Avrupa Ahengi böylece ilk safhada monarşilerin korunması ve kıtada tek taraflı eylemlerin engellenerek statükonun muhafaza edilmesi gibi anlamlar barındırmakla birlikte uzun vadede tek taraflı tekil çıkarların büyük güçlerin tamamını içerisine alan bir çatışmaya yol açmasını önlemek üzere inşa edilmekteydi. İşbirliği, kendisini Kutsal İttifak ve kolektif güvenlik gibi mekanizmalarla göstermişse de Viyana Düzeni'nin değerler bakımından esas kalıcı hususu tekil çıkar takibinin dışlanmamakla birlikte birimlerin asgari müştereklerde buluşma prensibini kabul ederek tek taraflı müdahaleleri sistem dışı addetmesi olmuştur.³²

1815 Viyana Düzeni'yle Avrupa'da statükonun korunması amacıyla devletlere biçilen roller, düzenin kendisine has bir ruhu ve düşünce biçimi olduğunu göstermekteydi. Schroeder'e benzer şekilde Stephen Lee de Avusturya'nın 1815'te devlet vasfını yitirme noktasına gelmesine rağmen Avrupa'nın ortasında ahengin somutlaşmış hali olarak dengeleyici bir aktör olarak yeniden inşa edilmesinin Viyana Düzeni'nin kendisine özgü bir özelliği olduğunu söylemekteydi. Napolyon Savaşları'nda görüldüğü üzere Avrupa'nın merkezinde oluşan güç boşluğunun veya dengesiz aktörlerin sistemi çatışma içerisine çektiği görülmüş, bu durumu önlemek için İngiltere ve Rusya tarafından Avusturya'nın gücü bir anlamda yeniden restore edilmişti.³³

Avusturya'nın, Avrupa'nın merkezindeki dengeleyici ve istikrarsızlıkları önleyici rolüne yapılan atıflar diğer güçler tarafından da kabul edilmekle birlikte 1848 Devrimleri ve ertesinde Kırım Savaşı gibi olaylar 1815 Viyana Düzeni'ni sarsmış ve düzenin sembol devleti Avusturya'yı aktör kimliğini kaybetme

³⁰ Oliver Richmond, *Peace in International Relations*, New York, Routledge Studies in Peace and Conflict Resolution, 2008, s. 5.

³¹ Paul Schoeder, "Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power?", *The American Historical Review*, Vol. 97, No:3, (June 1992), ss. 683-706.

³² *Ibid.*, ss. 699-700.

³³ Stephen J. Lee, *Aspects of European History:1789-1980*, London, Routledge, 1982, ss. 25-28

noktasına getirmişti. Böylece sistemsel ve ulus altı seviyeden gelen etkiler neticesinde Avusturya'nın Orta Avrupa'nın bir anlamda emniyet supabı rolünü üstlenecek gerek dış gerekse iç niteliklerden yoksun kalması Avrupa'da 1871'e kadar devletlerin tekil çıkarlarını gerçekleştirebilecekleri uygun bir alan açmaktaydı. 1856-1871 arasında aktörler sistemsel yeteneklerini kaybederlerken bireysel çıkarlar kolektif çıkarlara üstün gelmekte, asgari müştereklerde birleşme prensibi teoride varlığını sürdürmekle birlikte pratikte terk edilmekteydi.³⁴

Eski düzenin geri plana atılmış değerleri ve sarsılmış temelleri üzerine yeni bir sistem inşa eden ise Alman Birlik Savaşları'nın önde gelen ismi Prusya Şansölyesi Otto Von Bismark olmuştur. 1848 Devrimleri ve Kırım Savaşı neticesinde ortaya çıkan güç boşluğunu Prusya lehine döndürerek hassas dengelere bağlı bulunan Alman birliğini sağlamayı başaran Bismark, Fransa-Prusya Savaşı ertesinde statükonun korunması için çeşitli düzenlemeler ve antlaşmalar yapmıştı. Bismark, kıtadaki her devletin (Fransa hariç) kendisini güvende hissedeceği ve Almanya'nın kıtadaki öncül konumunun diğer aktörlerce de kabul edilebileceği bir sistem inşa etmişti. Avusturya'nın merkezi dengeleyici konumunun kaybolduğu noktada diğer güçlerin oluşan güç boşluğunu doldurmaya çalıştığını gören Bismark, böylece Almanya-Avusturya-Macaristan İttifakı ile bu gücün algıladığı güvenlik tehditlerini minimize etmeye çalışmaktaydı. Avusturya'nın Balkanlarda Rusya ile rekabetinin kıtayı topyekûn bir çatışmanın içerisine çekebileceğini öngören Bismark, ikili ittifakın Avusturya'ya verdiği güvence ile bu devleti kontrol altında tutmada önemli bir adım atmaktaydı.³⁵

1815 Viyana Düzeni'nin dönemin şartlarına uygun bir şekilde yeniden formüle edilip kurumsal hale getirildiği Bismark Sistemi'nin doruk noktasıysa aslında 1878 Berlin Kongresi'ydі. Rusya'nın 1877-1878 Türk-Rus Savaşı ve akabinde imzalanan Ayestefanos Antlaşması'yla Balkanlarda yarattığı dengesiz durumun Avusturya-Macaristan ile çatışmaya yol açma ihtimalinin belirlediği bir süreçte Bismark, Berlin Kongresi'ni toplamıştı. Berlin Kongresi'yle yayılmacı ve saldırgan küçük Balkan devletlerinin Avrupa'nın büyük devletlerini (başta Avusturya ve Rusya) savaşın içerisine çekmesinin önüne geçmek için tıpkı 1815'te Avusturya'ya kıtasal ölçekte biçilmiş role benzer biçimde Osmanlı Devleti tekrar Balkanlara yerleştirilmekteydi. Gülboy'a göre Bismark'ın düzenlemeleriyle Balkanlar alt bölgesinde Osmanlı'nın orta bir güç olarak imite edildiği bir denge-

³⁴ Ahengin kolektif çıkarları koruma ve bireysel çıkarlardan geri durma prensibi Macar Ayaklanması esnasında Rusya'nın Avusturya lehine ayaklanmaya müdahalesiyle işler görünmüş ancak bu işlerliğin Kırım Savaşı'yla ortadan kalktığı bir süreç başlamıştır. Burak Gülboy, "Avrupa Ahengi'nin İşleyişi Çerçevesinde Macar Ayaklanması'nın Analizi", *Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler: Macar Kardeşler*, der. Yeliz Okay, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2012, ss. 97-108.

³⁵ L.C.B. Seaman, *From Vienna to Versailles*, London, Methuen&Co Ltd., 1955, ss. 120-130.

denet sistemi meydana getirilirken bir anlamda her devletin asgari rızası sağlanarak müşterek ortak çıkarlarda buluşulmaktaydı.³⁶

Viyana'da 1815'te kurulan düzene benzer bir kurgunun oluşturulduğu Berlin Kongre'sinde böylece merkezi bir rol üstlenen Osmanlı Devleti'nin orta bir güç olarak belirlediği, Avusturya-Macaristan'ın Batı kanat dengeleyicisi olduğu ve Rusya'nın da Doğu kanat dengeleyicisi haline geldiği bir Balkan alt sistemi teşkil edilmekteydi. Bismark'ın 1815 Viyana Düzeni'ne katkısı olarak görülebilecek 1878 Berlin Düzeni, Avusturya ve Rusya'ya varolan rolleri haricinde yeni roller vermekte, Osmanlı devletinin merkezde olduğu Balkan alt sistemini kontrol altında tutmaya çalışmaktaydı.³⁷ Bismark Sistemi'nde eski Viyana Sistemi içerisinde denge rolleri üstlenen aktörler tekrar tanımlanıp ek roller üstlenirken Almanya'nın merkezde olduğu ancak aslında düzenin devamlılığı noktasında Avusturya-Macaristan'ın eski istikrar ve dengeleyici rolünün yeniden restore edildiği bir yapı ortaya çıkarılmaktaydı.³⁸

Bununla birlikte Bismark Sistemi kendi içerisinde sınırlılıklar barındırmakta ve sisteme adını veren Bismark sonrasında hızla çözülme belirtileri göstermekteydi. Sistem, Almanya'nın güvenliğinin ancak Avrupa'da barışın sürdürülmesinden geçtiğine dayanmakla birlikte Fransa'nın kıtada izole edilmesi veya Avrupa kıtası dışında sömürgeci faaliyetlere odaklanan Fransa'nın ilgisinin (keza Rusya'nın) kıta dışında ne kadar sürdürülebilir kılınacağı gibi çelişkiler üzerine inşa edilmişti. Ayrıca Fransa'nın 1870-1871 savaşında kaybettiği Alsace ve Lorainne gibi bölgeler nedeniyle Almanya ile ilişkilerini normalleştirilememesi kıtanın merkezinde her daim potansiyel bir çatışmanın varlığını sürdürmesi anlamına gelmekte, bu da Bismark Sistemi'nin başlıca açmazlarından birisi olarak öne çıkmaktaydı.

Diğer taraftan Bismark'ın, II. Wilhelm'in 1888'de tahta çıkışından kısa bir süre sonra görevden ayrılmasıyla birlikte Alman dış politikasında önemli değişiklikler yaşanmakta ve Bismark'ın kurduğu sistem bilhassa halefleri tarafından erozyona uğratılmaya başlanmaktaydı. "*Weltpolitik*" ile Almanya'nın kıtaya hapsolmuş bir devlet olmaktan çıkarak diğer sömürgeci güçlere katılma

³⁶ Burak Gülboy, "Birinci Dünya Savaşı'nın Başlangıcına Makedonya Üzerinden Bir Bakış", *Türkiye-Makedonya İlişkileri*, der. Y. Okay ve T.Babalı, İstanbul, Doğu Yayınevi, 2012, ss. 41-59.

³⁷ *Ibid.*, ss. 41-59.

³⁸ Avusturya-Macaristan'ın gücü Almanya üzerinden tekrar imite edilirken 1815 Viyana Düzeni'nin Doğu kanat gücü olan Rusya ile 1887 Reasürans Antlaşması' imzalanmıştır. Rusya'ya tek taraflı olası bir Avusturya-Macaristan saldırısı karşısında ikili ittifakin işlemeyeceği garantisini veren Bismark böylece karmaşık ancak özünde savunmacı nitelikte antlaşmalar yapmıştır. Norman Rich, *Great Power Diplomacy: 1814-1914*, New York, Mcgraw-Hill Inc., 1992, ss. 218-262.

arzusu ve dünya meselelerinde daha fazla söz sahibi olmak istemesi Bismark Almanya'sından radikal bir kopuş anlamına gelmekteydi.³⁹

II. Wilhelm'in bu çerçevede Bismark Sistemi'nden kopuşunu simgeleyen en önemli gelişme 1887 Rus-Alman Reasürans Antlaşması'nın 1890'da yenilenmemesi olmuştu.⁴⁰ Reasürans Antlaşması'nın yenilenmemesi, Almanya'nın sınai, iktisadi ve askeri gelişiminin hızı ve Bismark'ın denge-fren mekanizmalarının onun yokluğunda aşınmaya başlaması gibi gelişmeler, Rusya'nın İkili İttifak'ı dengeleme ihtiyacı hissetmesine yol açmaktaydı. Bu durum hâlihazırda Fransız-Alman ilişkileri düşünüldüğünde Fransız-Rus yakınlaşmasını beraberinde getirmekte ve 1894 yılında imzalanan Fransız-Rus İttifakı ile Avrupa haritası iki farklı ittifak üzerinden ikiye bölünmekteydi. Fransız-Rus İttifakı 1894 itibariyle doğrudan Almanya'ya yönelik saldırgan bir politika hedeflememle birlikte George Kennan'a göre 1914'e giden süreçte devletlerin davranış biçimlerini şekillendiren ana etkenlerin başından gelmekteydi.⁴¹

Fransız-Rus Antlaşması'yla birlikte Bismark Sistemi Avrupa'sı, 20. yüzyılın başına kadar Bismarkçı özelliklerini muhafaza edip 1815'in asgari müştereklerde buluşma prensibini korumaya çalışmışsa da sistemin temelleri aşınmaya başlamış, yüzyılın dönümüne gelindiğindeyse Avrupa'da devletlerin hemen hepsi kendilerini güvensizlik içerisinde hissetmeye başlamışlardı. Avrupalı büyük güçlerin yaşadıkları güvensizlik algısının yanında sistemin hegemon devleti olarak nitelendirilebilecek İngiltere'nin dahi iç etkenler nedeniyle güç gerilemesine girmesi ve buna bağlı yaşadığı güvensizliğe bağlı olarak 1898 Faşoda Krizi'nde görüldüğü gibi gücünü saldırgan bir şekilde gösterme eğilimiye Avrupa'da güç gösterilerine dayanan politikalar fenomenine işaret etmekteydi. Böylece 1898'de sömürgeler konusunda Fransa'ya geri adım atılarak bu devleti tekrar Avrupa eksenli politikalar izlemeye zorlayan İngiltere, Yakındoğu'dan Doğu Asya'ya kadar rekabet içerisinde olduğu Rusya'yı 1902 İngiliz-Japon İttifakı ve ardından 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'yla tehdit olmaktan çıkarmaktaydı.⁴²

Rusya'nın, Japonya'ya karşı uğradığı ağır yenilgi bu devletin çok daha mutlak bir şekilde güçsüzlük paradoksuna girip dikkatini tekrar Avrupa'ya çevirmesine neden olurken İngiltere, girdiği güç gerilemesi nedeniyle "Pax Britannica"

³⁹ Almanya'nın hızlı ekonomik gelişimi, endüstriyel kalkınmanın hızı ve Alman Birliği'nin kendisine özgü sorunları, Bismark'ın kıtaya kapalı düzenini sürdürülebilir olmaktan çıkarmıştır. Bu çerçevede ünlü Weltpolitik kavramı iç dinamiklerin bir sonucuydu. Gülboy, *Mutlak Savaş*, ss. 46-48.

⁴⁰ Rich, *Great Power Diplomacy*, s. 244.

⁴¹ Kennan'a göre çıkış noktası itibariyle savunmacı olan ittifakın en önemli etkisi devletler ve bloklar arası kısmi yakınlaşma hamlelerine rağmen devletlerin politikalarının bu ittifakların izin verdiği çerçevede yürütülebilmesiydi. Bu konuda bkz: George F. Kennan, *The Fateful Alliance: France, Russia and the Coming of the First World War*, New York, Pantheon Books, 1984.

⁴² Gülboy, *Mutlak Savaş*, ss. 32-33.

üzerinden tanımlanan imparatorluğunu korumayı temel güvenlik politikası haline getirmekteydi. İngiltere'nin ekonomik, teknolojik ve endüstriyel anlamda içerisine girdiği gerilemeyi diplomatik ve askeri araçlarla çözme pratiği 1894 Fransız-Rus İttifakı'nın dolaylı meydan okumasına cevap verebilmiş gibi gözükmeyle birlikte hegemonun gerilemesi onu dış gelişmelere giderek daha hassas kılmaktaydı. Böylece Almanya'nın Weltpolitik ile birlikte aslında iç nedenlerin kritik rol oynadığı donanma inşa programı İngiltere'nin yeni hedefi haline gelmekte, 1904 Entente Cordiale, 1907 Rus-İngiliz Antlaşması ve Alman-İngiliz donanma yarışı gibi gelişmeler Almanya'yı artan şekilde büyük güç paradoksuna sokmaktaydı. Gülboy'a göre elindeki imkân ve kabiliyet düşünülüğünde Almanya'nın yükselen gücünün tanınmaması bu devletin giderek daha dengesiz bir hale gelmesine yol açmaktaydı.⁴³

Bu bağlamda 20. yüzyılın başına gelindiğinde Avrupa'nın büyük güçleri, gerek içeriden gelen toplumsal ve iktisadi nedenlerden gerek sistemsel seviyede küreselleşmeyle bağlantılı girdilerden gerekse Bismark düzeninin aşınmasından kaynaklanan bir güvensizlik hissi içerisine girmektedir. Gerileme ve güçsüzlük hissine bağlı güvenlik endişeleri Avrupa'nın büyük güçlerini sarmakta, güvenlik endişeleri geçerli olsun veya olmasın karar alıcı elitlerin hareket biçimlerini derinden etkilemeye başlamaktaydı.

Avrupa'nın merkezi konumunda bulunan ve Bismark Sistemi'nin çekirdeğini teşkil eden Almanya'ya, Fransız İttifakı'nın özellikle askeri anlamda üzerinde oluşturmaya başladığı baskı, Avusturya-Macaristan'ın büyük güç yeteneğini kaybetme eşiğine gelmesi ve İngiltere ile girdiği donanma rekabeti neticesinde kendisinin tecrit edilmiş ve kuşatılmış bir pozisyonda olduğu algısına kapılmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşları ertesinde Balkanlardan çekilmesiyle birlikte büyük güç rekabetini engelleyecek fren mekanizmalarının fiilen ortadan kalktığı bir durumun ortaya çıkmasıyla da bu bölgede Avusturya-Macaristan merkezli bir kriz ile Avrupa'nın büyük güçlerini çatışmanın içine çekecek ortam hazır hale gelmekteydi.⁴⁴ Sistemin kurulu mekanizmalarının ve değerlerinin aşınmasıyla birlikte artan güvensizlik ve güçsüzlük paradoksu aktörlerin, olası bir çatışmanın lokalize edilmesi eğilimi ve asgari müştereklerde buluşma yeteneğini yok ederken her devlet önleyici bir savaş fikrine cazip yaklaşmaya başlamaktaydı. Nitekim sistemsel belirsizlik içerisinde Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın önleyici bir savaş için sivil idareciler üzerinde yaptığı baskılar da bu ortamda reddedilmesi zor bir hal almaktaydı.⁴⁵

⁴³ *Ibid.*, ss. 71-73.

⁴⁴ Joachim Remak, "1914-The Third Balkan War: Origins Reconsidered", *The Journal of Modern History*, Vol. 43, No:3, (September 1971), ss. 353-366.

⁴⁵ Macmillan, *Barışa Son Veren Savaş*, ss. 27-42.

Sistemsal Etkilerin Odağında Alman Genelkurmay Başkanlığı

Fransa-Prusya Savaşı'nın ardından imzalanan 1871 Frankfurt Antlaşması'yla birlikte Avrupa'daki güç dengesi tamamen değişmiş, Bismark, ortaya çıkan yapıyı Almanya lehine olacak şekilde ittifaklar, gizli antlaşmalar, alt sistemlerde büyük güçlere ve bölgesel aktörlere roller biçerek şekillendirmeyi başarmıştı. Ancak Almanya'nın birlik süreci esnasındaki tecrübeleri yeni sistemin temel özelliklerinin bazılarını da belirlemektedir. Alman Birliği, üzerinde farklı görüşler olsa da Prusya Ordusu'nun 1864'te Danimarka'ya, 1866'da Avusturya'ya ve 1870-1871'de Fransa'ya karşı kazandığı askeri başarıların sonucunda sağlanabilmişti. 1871'den sonra Bismark tarafından ince bir şekilde örülen diplomasi ve güvenlik ağına, Avrupa'da yer alan güçlerin güvenlik endişelerinin giderildiği önlemler eklenmekte ancak buna rağmen örneğin Van Evera'ya göre Alman Birlik Savaşları kıtada yeni bir realite yaratmaktaydı.⁴⁶

Bu çerçevede ortaya çıkan yeni realite Van Evera'nın "saldırı kültürü" önermesiyle ele aldığı ve aslında kademeli şekilde Avrupa'nın yönetici elitlerinde ve askeri liderlerinde fenomen haline gelmeye başlayan tehlikeli bir eğilime işaret etmekteydi. Özellikle Prusya Ordusu'nun birlik savaşlarındaki başarısı ve özelinde Prusya Genelkurmay Başkanlığı'nın savaşı modern ölçekte sevk ve idaresi birçok Avrupa ordusunun Prusya modelini örnek almasıyla sonuçlanmaktaydı. Askeri karar alıcılar açısından dönemin en teknolojik ve disiplinli savaş gücü olan Prusya-Alman Ordusu'nu takip edip yeniliklere uyum sağlaması normal bir olgu olarak görülebilse de gerek sivil siyasetçilerde gerekse askerlerde hızlı ve etkili bir saldırı ile siyasi amaçların maksimize edilebileceği algısı oluşmaya başlamaktaydı. Bismark'ın diplomatik kuruluşu ve inşa ettiği sistem kıtada 1914'e kadar uzatmalı şekilde tahsis edilmesine rağmen sivil idarecilerin zihinlerinin saldırı kültürüyle militarize olmaya başlaması ortaya agresif dış politika hamlelerinin tercih edilebilir olduğu bir durum çıkarmaktaydı.⁴⁷

Van Evera'ya göre saldırının kült olmasının altında giderek artan şekilde Alman Birlik Savaşları'nda Prusya Ordusu'nun mutlak başarısında somutlanan hızlı bir harekâta dayanan bir savaşın getirilerinin maliyetinden çok daha fazla olduğu inancının askerlerden sivil liderlere sirayet etmesi yatmaktaydı.⁴⁸

⁴⁶ Stephen Van Evera, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", *International Security*, Vol. 9, No:1, (Summer 1984), ss. 58-64.

⁴⁷ *Ibid.*, ss. 58-64.

⁴⁸ Özellikle 1870-1871 Savaşı esnasında Prusya Ordusu'nun dönemin en modern ve gelişmiş savaş makinesi olarak görülen Fransız Ordusu'nu kısa bir sürede mağlup etmesi Avrupa'daki subay kadrolarını derinden etkilemiş ve Prusya'nın taarruz stratejisi tartışmasız bir konuma erişmişti. Ancak taarruzun büyüleyici etkisi detayların gözden kaçırılmasını da beraberinde getirmiş ve Verdun Muharebeleri'nde Fransız Ordusu'nun arta kalan birliklerinin bir yıldan fazla süren mevzi-savunma savaşlarında gösterdiği direniş önemsizleştirilmiştir. Hatta daha sonra 1877-

Devletlerin diğerlerini tehdit edip gözdağı vererek daha fazla kazanç elde edilebileceği inancı 1914'e doğru her devletin genelkurmay başkanlıklarında önleyici savaş senaryolarından söz edilmesini beraberinde getirmekte, bu da aslında Bismark'ın savunmacı ittifaklarının saldırganlaşmaya başladığına işaret etmekteydi. Sistemin *fait accompli* eylemlere açık hale gelmesi ve ilk vuruş ile erken bir zafer elde etmenin tercih edilebilirliğinin artmasının doğrudan etkisiyse arka planda Avrupalı güçlerin genelkurmay başkanlıklarının hazırladıkları planlar başta olmak üzere sivil siyasetçilerin manevra alanlarının onların fark etmediği derecede kısıtlanmasıydı.⁴⁹

Bu bağlamda askeri karar alıcıların etkilerinin arttığı bir ortamda sivil karar alıcılar ortaya çıkan ittifak yapılarının da belirleyiciliği doğrultusunda ikincil nedenler için savaşma fikrine yatkın hale gelmekteydi. Bu fenomenin en belirgin örneğiysse Alman Genelkurmay Başkanlığı'ydı. Helmuth Von Moltke'nin (Yaşlı Moltke) en ince detaylara kadar hesaplamalar yaparak neredeyse mekanik bir yapı ortaya çıkardığı Prusya Ordusu'nun Alman Birlik Savaşları'nı başarıyla yürütmesiyle artan prestiji hâlihazırda ordunun otonom bir yapıda askeri işleri tek başına yürütmesini mümkün kılmaktaydı. Moltke'nin dışarıya tamamen kapattığı Alman Genelkurmay Başkanlığı böylece, "Büyük Friedrich"ten beri Almanya'nın en önemli jeopolitik sorunu olduğu varsayılan "çevrelenmişlik" ve iki cepheli bir savaşa maruz kalınması üzerine askeri harekât ve hızlı seferberlik planları geliştirmeye başlamıştı.⁵⁰

İlk bakışta doğası gereği genelkurmay başkanlıklarının varlık sebepleri olarak görülebilecek olan sevk, idare, çeşitli savaş ve seferberlik planları yapma durumu yüzyılın dönümünde savaşın "hayal edilmesi" gibi farklı bir kült ortaya çıkarmaktaydı.⁵¹ Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın diğer Avrupa güçlerinin genelkurmay başkanlıklarına benzer ancak çok daha etkin bir şekilde hazırladığı planlar bir süre sonra diplomatik gelişmelerden bağımsız olmayacak şekilde hayal edilen savaşın senaryodan sürekli bir gerçekliğe evrilmesini olanaklı kılmaktaydı. Bismark Sistemi'nin aşındığı ve Fransız-Rus İttifakı'nın yarattığı iki cepheli savaş tehdidinde 1905'ten sonra İngiltere ile girilen rekabetin eklendiği bir konjonktürde Alman Genelkurmay Başkanlığı kendisini Moltke'den gelen planları revize etmeye adanmaktaydı.

1878 Türk-Rus Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nun savunma savaşında gösterdiği büyük başarılar da görmezden gelinmiştir. *Ibid.*, s. 59.

⁴⁹ *Ibid.*, ss. 64-72.

⁵⁰ Annika Mombauer, *The Origins of the First World War: Controversies and Consensus*, London, Longman Pearson Education Limited, 2002, s. 181.

⁵¹ Bülent Akkuş, "Çılgınlığın Şerefine: Hayal Edilmiş bir Savaş Olarak Büyük Savaş", *Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak: Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinden Analizler*, der. Burak Gülboy ve Bülent Akkuş, İstanbul, Milenyum Yayınları, 2017, ss. 101-166.

Bu noktada Alman Genelkurmay Başkanlığı'nı diğerlerinden ayıran 1891-1906 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı'nı yürüten ve Schlieffen Planı'na adını veren Alfred Von Schlieffen olmuştu.⁵² Schlieffen'in hazırladığı planın taşıdığı anlam askeri gerekliliklerin ötesine geçmiş ve Almanya'nın diplomasisi kritik derecede planın etkisi altına girmişti.⁵³ Alman Ordusu'nun hızlı bir seferberlik planı ile hareket ederek kazanacağı mutlak bir askeri zafer böylece bir kriz anında olası çözüm seçeneklerinin zaman kaybı olarak görülmesi anlamına gelmekteydi ki 1914 Temmuz'unda da böyle olmuş, sivil karar alıcıların manevra alanları aslında tehlikeli şekilde kısıtlanmaya başlamıştı.⁵⁴

Alman Genelkurmay Başkanlığı bu doğrultuda kritik bir güvenlik meselesi olarak gördüğü olası Avusturya-Macaristan çöküşünü engellemek ve Balkanlarda çıkması muhtemel bir savaşa hazır olmak için Kayzer II. Wilhelm nezdinde önleyici saldırı planlarının bir kriz anında vakit kaybedilmeden uygulanması gerektiğini defalarca siyasal otoritenin gündemine taşımıştı.⁵⁵ Genelkurmay Başkanlığı, Aralık 1912'de İmparatorluk Savaş Konseyi'nde Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki bir savaşa Rusya'nın kaçınılmaz olarak katılacağını ve bunun da Almanya'nın müdahalesini getireceğini bildirecek savaşa çıkmadan önleyici bir saldırı planının uygulanmasında ısrarcı olmuştu. İmparatorluk Savaş Konseyi'nin yapısı da bu çerçevede Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın bir anlamda devlet içerisinde devlet haline gelmesinin iyi bir örneği olmuş, Genelkurmay Başkanı Moltke, Şansölye ve Dışişleri Sekreterliği'nin olmadığı kritik toplantıda zaman kaybedilmeden harekete geçilmesini önermişti.⁵⁶

Nitekim Alman Genelkurmay Başkanlığı, henüz Moltke'den itibaren ama özellikle Schlieffen ile sistematik bir şekilde önleyici savaş planlarını kritik karar alma mercilerine yegâne çözüm olarak sunmaktaydı. Rusya'nın 1904-1905 Savaşı'nda aldığı ağır yenilginin hemen ertesinde bu ülkenin kendisini toparlayamadan önleyici bir saldırı ile orta-uzun vadede tehdit yaratamayacak hale getirilmesi için önleyici bir savaş planı sunan Alman Genelkurmay Başkanlığı yine

⁵² Schlieffen Planı'nın varlığı ve içeriği hakkındaki tartışmalar için bkz: Terence Zuber, "The Schlieffen Plan Reconsidered", *War in History*, Vol. 6, No:1, (July 1999), ss. 262-305.

⁵³ Plan, Fransa ile olası bir savaşta Belçika'nın tarafsızlığının ilhak edilerek geniş bir kuşatma harekâtını içermiş ve hızlı bir seferberliğe dayanan nihai taarruz stratejisi üzerine inşa edilmiştir. Annika Mombauer, "German War Planning", *War Planning 1914*, der. Richard F. Hamilton ve Holger H. Herwig, New York, Cambridge University Press, 2010, ss. 48-58.

⁵⁴ Annika Mombauer, "Of War Plans and War Guilt: The Debate Surrounding the Schlieffen Plan", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 28, No:5, (October 2005), ss. 868-874.

⁵⁵ Avrupa kıtasında 20. yüzyılın başından itibaren meydana gelen sistemsiz çözümlere bağlı gelişmeler, Schlieffen Planı ve Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın siyaset üstü bir konuma yükselmesine hizmet etmişti. Fransız-Rus İttifakı'nın haricinde örneğin Sırbistan'da 1903 darbesi ile iktidara ultra-milliyetçi ve militarist grupların gelmesiyle birlikte Avusturya-Macaristan'ın sahip olduğu Slav nüfusu üzerinden yaşadığı beka kaygısı daha da ivedi hale gelmekteydi.

⁵⁶ Fischer, *Germany's War Aims in the First World War*, ss. 29-35.

kritik zaman penceresinin kaçırılmaması gerektiğini öne sürmekteydi. Aynı yıl meydana gelen I. Fas Krizi de Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın kaçınılmaz savaş önerilerinin artan şekilde Kayzer II. Wilhelm başta olmak üzere sivil karar alıcıların zihinlerinde yegâne çözüm olarak görmelerine yardımcı olmaktadır.⁵⁷ Diğer taraftan Alman Dışişleri Sekreterliği ve Şansölyelik makamının 1905 ve 1911 Fas Krizleri'nde yetersiz görülen diplomasisi Alman sivil yönetici elitlerde diplomatik manevraların beyhudeliği algısını güçlendirmekteydi. Dönemin Alman Genelkurmay Başkanı Von Moltke (Genç Moltke) 1905 ile 1911'deki Fas Krizlerini diplomatik bir facia olarak nitelerken yine genelkurmay başkanlığının merkezde olduğu ve şahin kanat sivil bürokratların bu merkezin çevresinde konumlandığı bir blok çerçevesinde savaş seçeneğini sivil karar alıcıların gündeminde tutabilmekteydi.⁵⁸

Bu çerçevede anayasal olarak sadece Kayzer Wilhelm'e rapor vermekle mükellef olan Genelkurmay Başkanlığı, Kayzer dâhil olmak üzere Şansölye, Dışişleri Sekreterliği ve hatta Savaş Bakanlığı ile planın hiçbir ayrıntısını paylaşmamış, planı sivil otoritelerden saklı tutabilmişti. Sivil idari birimler Schlieffen Planı'nın varlığından haberdar olsa da ne mobilizasyon çizelgeleri ne de bu çizelgelerin diplomatik sonuçlarının getirebileceği etkilerin ölçeğini tam olarak kestirebilmekteydiler.⁵⁹

1911 Agadir Krizi'nden sonra Genelkurmay Başkanlığı'nın politika yapımında mutlak hâkimiyet elde etmeye başladığını söylemekse Genelkurmay Başkanlığı ve başkanlığa yakın isimlerin oluşturduğu Kayzer'in Ordu Kabinesi üyelerinin neredeyse tam bir uzlaşısı içerisinde yeni bir krizi savaş için uygun bir fırsat olarak görmeye başlaması çerçevesinde mümkündür. Örneğin hükümetin başı konumundaki Şansölye Bethmann Hollweg, her ne kadar savaştan kaçınmak istese de sistemsel belirsizliğin farkında olarak Kayzer'in yakın çevresindeki general takımı ve Genelkurmay Başkanlığı'nın önleyici savaş tekliflerine karşı koyamaz hale gelmişti.⁶⁰ Hatta bir savaş durumunda Belçika'nın tarafsızlığının ihlalinin İngiltere'yi pekâlâ savaşa çekebileceğinden çekinen Dışişleri Sekreteri Gottlieb Von Jagow (1913-1916) askeri planların değişikliği hususunda Moltke'yi ikna edemeyince Genelkurmay Başkanlığı üzerinde baskı yapması için en üst otorite olan Kayzer Wilhelm'e durumu iletmişti. Her ne kadar savaş yanlısı düşüncelere ve retorığe sahip olmasına rağmen kıtada büyük çaplı bir savaşa

⁵⁷ Richard F. Hamilton ve Holger H. Herwig, *Decisions for War: 1914–1917*, New York, Cambridge University Press, 2004, ss. 74-76.

⁵⁸ Mombauer, *The Origins of the First World War*, s. 151.

⁵⁹ Hatta Şansöyle Bethmann-Hollweg ve Kayzer Wilhelm, planın yaratacağı sonuçların genel hatlarını ancak 1912 gibi geç bir tarihte öğrenebilmişti. Annika Mombauer, *Helmuth Von Moltke and the Origins of the First World War*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, ss. 82-83.

⁶⁰ *Ibid.*, ss. 132-156.

çekinceli yaklaşan Kayzer II. Wilhelm, Jagow ile aynı fikirde olmakla birlikte son tahlilde Genelkurmay Başkanlığı'nın kararını değiştirememiştir.⁶¹

Buradan hareketle sivil ve asker karar alıcılar uluslararası sistemin hem küreselleştiği hem de Avrupa devletler sistemi'nin bahsedilen yapı taşlarının ortadan kalkıp sistemi oluşturan değerlerin ve rollerin anlamını yitirdiği bir atmosfer içerisinde hareket etmekteydi. Karar alıcı elitler sistemsiz girdiler çerçevesinde ortaya çıkan belirsizlik-güvensizlik içerisinde kısmen bilinçli bir şekilde tek çözümün hızlı ve önleyici bir çatışma olacağına kendilerini inandırmaya başlamışlardı. Avrupa devletler sisteminin belirsiz bir geçiş süreci içerisinde olmasının yarattığı doğal çıktıysa sivil karar alıcılar karşısında askeri kanadın elinin kaçınılmaz biçimde güçlenmesi idi.⁶²

Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ulus-Ulus Altı Analiz Düzeyi Çerçevesinde Avrupa'da Genel Durum: Almanya Örneği ve Alman Genelkurmay Başkanlığı

I. Dünya Savaşı'nın çıkışı öncesinde Avrupalı devletlerin hızla gelişen sosyo-ekonomik ve sosyo-politik dinamiklere cevap veremeyişi neticesinde içsel gerilimler katlanarak artarken, örneğin Gülboy'a göre asker-sivil ilişkilerini incelerken Clausewitzyen teorinin temel özelliklerinden olan “*kutsal üçleme*”nin halk-ordu-hükümet ayağının son ikisinde 1914 öncesinde ciddi kopukluklar mevcuttu. Savaşın siyasetin başka araçlarla devamı noktasında siyasi bir eylem olarak nitelendirildiği Clausewitzyen teoride askerler, hükümetlerin aldıkları kararlar neticesinde oluşan rasyonaliteye uymakla yükümlüydü. Ancak I. Dünya Savaşı öncesi süreçte askerlerin kendi rasyonalitelerini üretmeye başlamaları üçlemenin hükümet-ordu ayağında siyasetin üstünlüğü yaklaşımını kademeli şekilde zayıflatmaktaydı.⁶³

Bu bağlamda dengesizlik ve çelişkiler aslında uzun 19. yüzyılın yarattığı radikal değişimlerde somutlaşmıştı. Örneğin Pauwels, I. Dünya Savaşı öncesinde “iç içe geçmiş çarklar” olarak nitelenen farklı boyutların en önemlisinin Avrupa kıtasının 19. yüzyıl boyunca içine girdiği sarsıntılı değişimler olduğunu ifade

⁶¹ Kayzer'in anayasal statüsünün Yüce Savaş Lordu (Supreme War Lord) şeklinde tanımlandığı düşünüldüğünde dengenin Genelkurmay Başkanlığı'na kaydığı görülmekteydi. *Ibid.*, s. 160.

⁶² Sistemsiz belirsizlik özellikle Avrupa'nın büyük güçlerinin içeriden gelen toplumsal ve iktisadi baskıların yanı sıra sistemin kitleselleşip küreselleşmesiyle Avrupa devletler sisteminin yetersiz kalmasına işaret etmektedir. Nitekim Avrupa'nın büyük güçlerinin 1914 arifesinde hemen hepsinin kendi dinamikleri ve tanımlamaları doğrultusunda beka sorunu, güçsüzlük paradoksu ve sürekli güvensizlik içerisinde bulunması aslında 1815 Viyana Kongresi ile ortaya çıkan ahengin 1878 Bismark Sistemi düzenlemeleriyle berkitilen yapısının çözülmeye başlamasının yansımalarıdır.

⁶³ Gülboy, “Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak”, ss. 28-30.

etmekteydi. Pauwels'a göre Avrupa kıtası, sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni sosyo-ekonomik düzen neticesinde modern sınıf kapitalizmin getirdiği sancılı bir dönüşüm süreci içerisindeydi. I. Dünya Savaşı bu çerçevede Uluslararası İlişkiler teorisyenleri ve tarihçilerin ele aldığı üzere dikey bir çatışma olduğu kadar savaşa katılanların toplumsal-sınıfsal karmaşası ve bölünmüşlüğü çerçevesinde yatay bir mücadeleydi aynı zamanda.⁶⁴ Yatay mücadele kavramının doğal olarak çıktısıysa sınıf mücadelesi ve Marksist-Leninist bir analiz üzerinden I. Dünya Savaşı'nın okunmasıydı.⁶⁵

Marksist teoriye paralel bir olgu ise 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Avrupa'da sınıf mücadelelerinin veya başka bir deyişle kitlelerin siyasallaşmasının siyasi elitler üzerinde önemli bir baskı unsuru yaratmış olmasıydı. Mayer bu durumu toplumun burjuvalaştığı bir süreçte siyasi düzenin feodal kaldığı şeklinde ifade etmekte, toplum-devlet çerçevesinde ortaya çıkan çelişkilere dikkat çekmekteydi.⁶⁶ Diğer taraftan sınıf çatışmalarından bahsedilmesinin sistemdeki yansıması emperyalizmin savaşın çıkışı noktasında önemli motivasyonlardan birisi olduğuna dair tartışılardı. Ancak örneğin Joll ve Martel'e göre emperyalizm ve aslında ulus-ulus altı analiz düzeyi noktasında sanayi devrimi ve modern kapitalizm, toplumların ve yönetici elitlerin zihinlerini savaşa yatkın hale getiren bir etken olmuş ise de bunun savaşa girilmesinde yegâne etken olarak görülmesini söylemek mümkün değildi.⁶⁷ Joll ve Martell'e benzer şekilde Ferguson da ekonomik rekabet ve sınıfsal çelişkilerin I. Dünya Savaşı'nın çıkışında yönetici elitlerin zihinlerinin savaşa eğilimli hale gelmesinde rol oynadığını ancak tek bir analizin indirgemeciliğe kaçtığını ifade etmekteydi.⁶⁸

Sınıf ve emperyalizm eksenli teorilerin birçok perspektiften sadece birisi olduğunun ayrımına varmanın gerekliliği bir yana koyulacak olursa bu yaklaşımın dikkat çektiği başlıca unsurların başında Avrupa'nın köklü sosyo-ekonomik,

⁶⁴ Jacques Pauwels, *Büyük Sınıf Savaşı: 1914-1918*, İstanbul, Yordam Kitap, 2019, ss. 13-15.

⁶⁵ Avrupa'da Fransız Devrimi'yle birlikte *ancien régime*'in sona ermesinin ardından sınıfsal çatışmalar sosyal yaşama hâkim olmaya başlamış ve demokratikleşme devletleri yöneten elitler ile kitleler arasında bir mücadeleye dönüşmüşse de savaşın hâkim sınıfın çıkarlarının gerçekleştirilmesi amacıyla çıktığı tezi tartışılmalı bir tez olmuştur.

⁶⁶ Pauwels ve benzer şekilde alıntı yaptığı Arno Mayer, Almanya'dakiler başta olmak üzere hâkim sınıfların gelişmekte olan işçi sınıfı ve demokratikleşmeden ötürü savaşı bir çıkış yolu olarak gördüklerini öne sürmüşlerdir. Pauwels, *Büyük Sınıf Savaşı*, ss. 36-42.

⁶⁷ Örneğin önde gelen Alman armatör-sanayici Albert Ballin'in Donanma Birliği, Pan-Cermen Birliği ve Sömürge Birliği gibi iç siyasette önemli baskı grupları olan derneklere finansal yardım yapması ilk bakışta sanayicilerin savaşı istediği algısına uygun bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Ancak Ballin'in Alman Donanması için aldığı kârlı siparişlere rağmen 1912'de İngiltere-Almanya arasındaki diplomatik diyalog sürecine aracılık etmesi ve görüşmeleri mümkün kılması veya donanma siparişlerinin Ballin'in şirketlerinin gemi üretiminde sadece ¼'lük pay kaplaması salt sermaye-sınıf eksenli kavramsallaştırmaların sınırlılıkları olduğunu göstermektedir. Joll ve Martel, *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, ss. 209-231.

⁶⁸ Niall Ferguson, *Hazın Savaş: 1914-1918*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, ss. 81-83.

sosyo-politik ve sosyo-kültürel bir değişim süreci içerisinden geçtiğidir. Gelişen teknolojinin, endüstriyel atıkların yarattığı iş bölümü ve uzmanlaşma, kırdan kente göçün etkileri, bu süreçte eski iş kollarının yok olması ve modern anlamda sınıfların oluşması Avrupa'da etkileri ilk bakışta gözlemlenmesi zor değişim ve dönüşümü beraberinde getirmişti. Macmillan bu durumu Avrupa'da nüfusun 19. yüzyılın başında yüz milyon civarından yüzyılın sonunda dört katına çıktığını, tıptan, tüketim malzemelerine ve kültür sanattan moda kadar daha önce görülmemiş ölçekte bir hareketlilik olduğu şeklinde ifade etmekteydi.⁶⁹

Buradan hareketle Avrupalı devletler ve siyasi elitlerinin 1914'te savaşa gitmek için birçok sebebinin olması veya aslında olmaması bir yana hemen her devlet modernizmin getirdiği yoğun çelişkiler içerisindeydi. Winter ve Parker'a göre bu çelişkiler en derin Almanya'da yaşanmaktaydı. 1914 yılı daha önce meydana gelen siyasi krizlerin aslında yatıştığı ve gerginliklerin azaldığı bir yıl olmasına rağmen gerek toplumsal-iktisadi gerek uluslararası sistem seviyesinde belirsizlik her alana hâkimdi ve bu genel hava üst sınıflardan alt sınıflara, siyasi elitlerden sıradan vatandaşa kadar hemen herkesçe paylaşılmaktaydı.⁷⁰

II. Wilhelm Almanya'sında Asker-Sivil İlişkileri, Siyasi Güç Boşlukları ve Genelkurmay Başkanlığı'nın Rolü

Asker-sivil ilişkilerinin dengesizliği çerçevesinde savaşın suçluluğu tartışmasının merkezinde yer alan ülkenin Almanya olduğu kolaylıkla görülür. Almanya, 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'ndan sonra birçok devlet ve prenslikten meydana gelen federal bir yapı üzerine kurulmuş ancak içeride idari, kültürel ve siyasi anlamda bütünlüğünü sağlayamamıştı. Bu durum Şansölye Bismark'ın *Kulturkampf* gibi Almanya'yı yerel eyaletlerde sert direnç gösterilen Prusyalılaştırma politikalarıyla daha da dengesiz hale gelmekteydi. Diğer taraftan Almanya'nın hızlı ekonomik kalkınması Gülboy'un da belirttiği üzere idari kurumsallaşmayla eşleşmiyordu.⁷¹ Yönetim ve kritik siyasi karar alıcı kesim hala Junker aristokratlar olup idari güç bu kesimin elinde pekişirken liberal burjuvazi ve işçi sınıfının yükselişi karşısında bürokratikleşme gelişime ayak uyduramıyordu. İktisadi kalkınmanın hızınıysa örneğin 1890'da dünya demir-çelik üretiminde İngiltere'nin %8 ile birinci üretici olduğu ve Almanya'nın %4,1'lik bir pay ile oldukça gerilerde olduğu bir süreçten Almanya'nın 1913'te ABD'nin %31,8'lik payının ardından %17,6'lık oranla ikinci sıraya yükselmesinden anlamak mümkündür.⁷²

⁶⁹ MacMillan, *Barışa Son Veren Savaş*, s. 46.

⁷⁰ Jay Winter et.al., *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2018, ss. 8-20.

⁷¹ Gülboy, *Mutlak Savaş*, ss. 44-46.

⁷² Keza Almanya, dünya imalat sanayi üretiminde İngiltere'yi 1913 itibarıyla geçerek ikinci sıraya yerleşmiş ve ABD'nin %32'lik oranını %14,8 ile takip etmiştir. Paul Kennedy, *The Rise and Fall*

Almanya'nın dinamik sanayisi ve ekonomik kalkınmasının 1871'den itibaren Avrupa'nın ortasında yarattığı jeopolitik dönüşüm haricinde yegâne sonucuysa kendisinde doğal bir hak olarak gördüğü sömürgecilik ve güçlü bir donanma meydana getirme hakkıydı.⁷³ Almanya'nın dış ticareti hızla gelişirken ticaret filosu da aynı ölçüde genişlemiş ve bunu dönemin büyük güç olma unsurlarından donanma inşası izlemişti. Donanma inşası Almanya'nın gelişen ekonomisi ve emperyalist paylaşımından pay almak istemesi noktasında sistemsal analiz düzeyinin alanına düşerken ulusal analiz düzeyindeyse çok farklı yansımalarla sahip olmuştu. Özellikle Alman anayasasının karmaşası, devletin federal bir yapıda bölünmüş olması ve parlamentonun sınırlı yetkisine rağmen demokratikleşme sürecinin devam etmesi, aristokrat kökenli siyasi elitleri yükselen orta sınıfların nezdinde meşruiyet elde etmeye itmişti. Ulusal duyguları pekiştirecek, orta sınıfların kimlik arayışı ve ekonomik sıkışmışlığına çare olarak onları milliyetçi bir motivasyon ile enerjisini dış meselelere yönlendirecek projeyse Fischer'a göre Alman büyük sanayicileri için de kârlı bir sektör haline gelen donanma inşasıydı.⁷⁴ Birçok Alman yönetici seçkin de donanma programının, sanayileşme, kırdan kente göç ile kentleşmenin yarattığı eşitsizlik gibi sorunlara karşı birleştirici bir rol oynayarak kitleleri ulusal dava çatısı altında birleştirmeye yarayacağını ifade etmekteydi.⁷⁵

Programın Alman İmparatoru II. Wilhelm açısından taşıdığı anlam ise tamamen başkaydı. II. Wilhelm için donanma, 1888'de tahta çıktığında Junkerlerin elinde bulunan ve dışarıya kapalı yapısını sıkı bir şekilde koruyan Dışişleri Sekreterliği, Şansölyelik ve Genelkurmay Başkanlığı'na alternatif olarak oluşturulan yeni iktidar alanıydı. Wilhelm, Junkerler nezdindeki aristokratlar yerine kendisine sadık orta sınıftan oluşan bir subay ve bürokrasi sınıfını donanmanın taşıyıcı unsuru olarak teşkil etmek istemekteydi. Dolayısıyla Wilhelm açısından donanma Almanya'nın yükselen gücünü simgeleyen bir unsur olmanın yanı sıra Junker aristokrasisinin başında olduğu idari kurulu düzene meydan okuma anlamını taşımaktaydı.⁷⁶

Kayzer Wilhelm'in kendisine iktidar alanı açmak için navalist ekol destekçisi olmasının ortaya koyduğu olguysa Almanya'nın derin yönetsel çelişkiler içerisinde bulunmasıydı. İdari boşluklar ve devlet aygıtı içerisindeki otonom güç adaları karşısında II. Wilhelm, kendisinin kontrol ettiği ve diğerlerine alternatif olacak egemenlik mekanizmaları inşa etmeye çalışmış ancak bu durum devletin

of Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000, London, Unwin Hyman Limited, 1988, ss. 200-202.

⁷³ Hew Strachan, *Birinci Dünya Savaşı*, İstanbul, Say Yayınları, 2014, s. 51.

⁷⁴ Fischer, *Germany's War Aims*, ss. 17-18.

⁷⁵ Ferguson, *Harşin Savaş*, ss. 66.

⁷⁶ Michael Epkenhans, "Wilhelm II and 'his' Navy: 1888-1918", *The Kaiser: New Research on Wilhelm II's Role in Imperial Germany*, der. Annika Mombauer ve Wilhelm Deist, New York, Cambridge University Press, 2004, ss. 12-36.

karar alıcı kademelerinde daha fazla karmaşa yaratmıştı. Oluşan karmaşa içerisinde siyaseti ve karar alım mekanizmasını neredeyse dokunulmazlık derecesinde domine eden kurum ise Alman Genelkurmay Başkanlığı olmuştu.

Buradan hareketle Prusya Ordusu'nun üst komuta kademesinin kalıcı karargâh benzeri bir yapılanmaya gitme ihtiyacı tıpkı diğer ülkelerde de görüldüğü üzere aslında 19. yüzyılda meydana gelen sınai-iktisadi ve teknolojik değişimlere ayak uydurulması ihtiyacından doğmuştu. Fransız Devrimi ve ertesinde Napolyon Savaşları ile birlikte ortaya çıkan *Levée en Masse* yani savaşın kitlesel bir hale gelerek toplumsallaşması, daha önce tahayyül edilemeyecek büyüklüklerde orduları meydana getirmişti.⁷⁷

Prusya'nın bu savaşlarda oldukça kötü bir performans sergilemesi ve gelişen teknolojinin gerisinde kalmasıysa orduda köklü reformların başlatılmasıyla sonuçlanmıştı. Prusya Krallığı'nda aslında kökenleri 17. yüzyılda görülebilecek ordunun merkezi konumunda bulunan örneğin *Genel Serdümenlik (General Quartermaster)* gibi karargâhlar olmakla birlikte modern anlamda Genelkurmay Başkanlığı, Napolyon Savaşları'nın hemen ertesinde kurulmuştu. 1817'de günümüz tanımına en yakın şeklini alan Prusya Genelkurmay Başkanlığı, 19. yüzyılın ortasına kadar Savaş Bakanlığı'nın altında yer alan, tamamen bakanlığa bağlı bir birim olarak ordunun genel talim ve eğitimlerinden sorumlu kılınmıştı. Bununla birlikte 1850'den sonra sınai-teknolojik gelişmelerin, demiryolları ve telgraf gibi unsurların ortaya çıkmasıyla savaşın da endüstriyel bir hal alacağı belli olmuştu. Nitekim Olmutz Aşağılanması'nın⁷⁸ da etkisiyle Prusya Genelkurmayı giderek artan bir otonomiye kavuşmaktaydı. Savaş Bakanlığı ve Genelkurmay arasındaki otorite karmaşası ve güç mücadelesiyse 1858'de modern Alman Birliği'nin kılıcı olarak adlandırılan Helmuth Von Moltke'nin (Yaşlı Moltke)

⁷⁷ Thomas Hippler, "Fransız Ordusu, 1789-1914: Gönüllüler, Zorla Alınanlar ve Zorunlu Askerlik", *Askerlik "İyi": Askeri İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi: 1500-2000*, der. Eric Jan Zürcher, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 411.

⁷⁸ 1848 Devrimleri sonrasında Avusturya önderliğindeki Cermen Konfederasyonu dağılmış ve Prusya, Cermen devlet ve krallıklarını kendi çatısı altında birleştirecek bir yapılanma inisiyatifi almıştı. Ancak Avusturya'nın 1850'de iç istikrarı ve düzenini sağladıktan sonra Cermen Konfederasyonu'nun herhangi bir şekilde Prusya'nın önderliğinde birleşmesine karşı askeri güç kullanma tehdidi ve gözdağı vermesi üzerine Prusya geri adım atmak durumunda kalmış ve Cermen Konfederasyonu'nun tekrar Avusturya liderliğinde restorasyonunu kabul etmiştir. Avusturya ve Prusya arasında Olmutz kasabasında imzalanan antlaşma daha sonra "Olmutz Aşağılanması" olarak adlandırılmıştır. Prusya bu olaydan sonra Cermen Konfederasyonu'nu kendi istediği çizgiye çekmek için Avusturya ile kaçınılmaz olarak çatışacağını görmüş ve ordu-sanayi işbirliği çerçevesinde silahlı kuvvetlerde köklü reformlara gitmiştir. Bu konuda bkz: "Punctuation of Olmütz: Prussian Austrian History", Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/event/Punctuation-of-Olmütz> (Erişim Tarihi: 02 February 2020)

Genelkurmay Başkanlığı'na gelmesiyle açık bir şekilde ikincisinin lehine kaymaya başlamıştı.⁷⁹

Savaş Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı arasında beliren uyumsuzluk ve mücadelenin üçüncü tarafıysa otoritesini mutlak monarşik prensiplerden alan Prusya Kralı'ydı. Örneğin 1848 Anayasası'nda yürütmenin yani kralın otoritesi parlamento lehine sınırlarken ordunun anayasal düzene bağlı olacağı ibaresi anayasaya eklenmiş ancak IV. Friedrich Wilhelm'in ordunun komutasını üstlenme girişimleri henüz erken dönemde yetki karmaşasına yol açmıştı.⁸⁰

Yetki alanlarının muğlaklığı meselesi özellikle Prusya'nın Alman Birliği'ni sağlaması sürecinde de arka planda varlığını sürdürmüş ve Alman İmparatorluğu'na bir anlamda miras kalmıştı. Alman Birliği sürecinde Bismark'ın diplomatik anlamda uygun şartları sağlayıp doğru zamanda harekete geçmeyi bilen rolü ve kişisel karizması Prusya'nın mücadelelerden başarılı çıkmasında kritik önemde rol oynasa da Moltke'nin başında bulunduğu Genelkurmay Başkanlığı'nın yönettiği askeri zaferler son safhada birleşmeyi sağlamıştı. Prusya Ordusu'nun başarısı bu süreçte bahsedildiği üzere saldırı kültürü fikrinin sivil siyasete hâkim olmasını sağlamışsa da Almanya'da henüz Bismark'ın sivil alandaki güçlü varlığı, genelkurmayın Bismark'ın direktifleriyle uyumlu hareket etmesini sağlamaktaydı. Ancak ordu ve genelkurmayın Bismark'ın kişisel karizmasına dayanan uyumu aslında varolan idari-bürokratik karmaşayı sadece kamufle etmekteydi.⁸¹

Sivil siyasetçilerin orduyu Prusya'nın başında olduğu federal Almanya'nın temel birleştirici ögesi olarak görmesiyle hâlihazırda varolan militarist anlayışı ivmelendirmekte, bu durum ise Genelkurmay Başkanlığı'nın savaş planlarını hazırlarken diplomatik-siyasi sonuçlara yol açabilecek senaryoları neredeyse hiçbir karşı çıkış olmadan sivil otoritelere kabul ettirebilmesine yaramaktaydı. Genelkurmay Başkanlığı giderek özerkleşirken Kayzer II. Wilhelm de parlamenter yapıya karşı düşüncelerini açıkça ifade etmekten çekinmemiş: "*İmparatorluğu kaynaştıran parlamento çoğunlukları ya da kararları değil, asker ve ordudur. Orduya güvenim sonsuzdur*" demekteydi.⁸² Kayzer'in görüşleri kendisi ve sivil kabinesi tarafından sıkça tekrarlanırken Avrupa'nın en büyük ve en örgütlü

⁷⁹ Steven E. Clemente, *For King and Kaiser: The Making of the Prussian Army Officer 1860-1914*, Connecticut, Greenwood Press, 1992, ss. 197-199.

⁸⁰ Sivil otoriteler örneğin askeri birliklerin keyfi kararlar ile sivilleri öldürdüğü Silezya Schweidnitz hadisesi (1848) gibi olaylar neticesinde kraliyetten güç alan ordunun giderek dokunulmaz olmaya başladığını görmüş ve ordunun anayasaya bağlı kılınmasına çalışmışlardı. Bu konuda bkz: Christopher Clark, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia 1600-1947*, Massachusetts, Harvard University Press, 2006, ss. 478-480.

⁸¹ Walter Goerlitz, *History of the German General Staff: 1657-1945*, New York, Praeger Publishing, 1957, s. 86.

⁸² Joll ve Martel, *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, ss. 100-102.

sosyalist partisi olan Alman Sosyal Demokrat Parti (SDP) dahi ordunun sarsılmaz konumu karşısında muhalefetinin sınırının bilincindeydi.

Almanya'da Kayzer'in ve onunla birlikte Junker egemen bürokratik idarenin sosyalist yükseliş karşısında algıladıkları ortak tehdit ise yine Junker aristokratların kontrol ettiği ordu ve genelkurmay tarafından yoğun biçimde paylaşılmaktaydı.⁸³ Ortaya çıkan ordu-asker eksenli bakış açısını idare edebilen Şansölye Bismark'ın da 1890'da görevinden ayrılmasıyla birlikte ordu üzerindeki etkin sivil siyasal otorite de zayıflamış, ordunun önceden temeli hazırlanan yasal düzenlemeler neticesinde kazandığı otonomi karşısında Şansölyelik makamı dâhil hemen hiçbir sivil makam karşı duramamaya başlamıştı.⁸⁴

Böylece anayasal düzenlemeler ve ortaya çıkan teamüller neticesinde henüz II. Wilhelm tahta çıkmadan önce 1883'te Genelkurmay Başkanlığı, Savaş Bakanlığı'nın denetiminden çıkmış ve sadece imparatora rapor veren bir birim haline gelmişti. Genelkurmay Başkanlığı, otonomisini aslında Bismark'ın yönetimde olduğu bir tarihte tamamen kazanırken ordunun anayasada başı olarak tanımlanan ve bütün ihtiyaçlarını karşılama yetkisine sahip olan Kayzer'in yanı sıra silahlanma ve güvenlik ile ilgili bütçelerin onaylanması yetkisi Reichstag'a verilmişti. Savaş Bakanlığı'ysa bu süreçte Genelkurmay Başkanlığı'nın direktifleriyle hazırlanan bütçe planlarının meclisten geçmesinden sorumlu bir anlamda lobi birimi haline gelmişti.⁸⁵

Ordunun başının tam olarak kim olduğu meselesiyse İmparatorluk Almanya'sındaki bir başka belirsizlik unsuruydu. Örneğin 1871 tarihli Alman Anayasası'nın 63. maddesinde İmparatorluk Ordusu'nun Başkomutanı'nın Alman İmparatoru olduğu ifadesi yer almakta ancak Kayzer II. Wilhelm'in anayasal güçlerine rağmen aslında Yaşlı Moltke'den beri gelen ve Bismark'ın dahi riayet ettiği genelkurmayın otonomisi ve kapalılığı ilkesi pratikte aşılammaktaydı. Ayrıca 63. maddede öne çıkan bir diğer ayrıntı aslında ordunun başkomutanının Alman İmparatoru olarak Prusya Kralı olduğu ve bu çerçevede Alman İmparatorluğu içerisinde yer alan Bavyera, Württemberg veya Baden gibi krallıkların kendi monarkları, orduları, savaş bakanlıkları ve hatta genelkurmay başkanlıklarına sahip olduklarıydı. Nitekim Alman Birliği'nin sağlanmasına rağmen Prusya Genelkurmay Başkanlığı, artık anayasal bir eyalet (*bund*) olan Prusya'ya bağlı olarak varlığını sürdürmekteydi. Alman İmparatorluğu'nun Genelkurmay Başkanlığı'ysa büyük çoğunluğunun Prusya genelkurmayından

⁸³ Pauwels, *Büyük Sınıf Savaşı*, s. 37.

⁸⁴ 19. yüzyılın dinamik sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve sosyo-kültürel yapısı karşısında monarşi ve aristokrasi, orduyu toplum üzerinde etkinlik kurma aracı olarak gördüğü kadar örneğin askeri tören üniformaları giyerek ulusal kamuoyu nezdinde monarşi-ordu birliği ve gösterişini sergilemek istemişlerdir. Sonuç ordunun kitleleri uluslaştırma noktasında militarizmle yatınlık olmuştur. *Ibid.*, s. 42.

⁸⁵ Clark, *Iron Kingdom*, s. 604.

teşkil edildiği ancak diğer krallıklarında subaylarını gönderdiği “*Büyük Genelkurmay Başkanlığı*” (*Great General Staff*) adı altında yeniden düzenlenmişti.⁸⁶

Alman İmparatorluk Ordusu’nun karmaşık yapısı böylece anayasal olarak Alman Birliği’nin kendisine özgü federatif yapısından gelmekteydi. Alman İmparatorluğu denen yapı aslında Cermen Konfederasyonu’ndan Alman Federasyonu’na sallantılı bir geçiş sürecinin ürünüydü. Bu geçiş sürecindeyse birleştirici unsur olarak orduya ve Genelkurmay Başkanlığı’na yeni ulusun kurucusu ve koruyucusu anlamları yüklenmekte ve bu unvan sadece dışarıda değil aynı zamanda içeride de yer aldığı düşünülen tehdit unsurlarına karşı üstlenilmekteydi. İç tehdit ise tahmin edilebileceği gibi ulusal değerlerden yoksun olduğu düşünülen sosyalist hareket ve SDP’den başkası değildi.

Bu çerçevede Reichstag’ın Almanya’nın bütün bürokratik-vesayetçi engellemelerine rağmen kanunlar temelinde olmasa dahi kamuoyu nezdinde artan etkisi, Kayzer ve kabinesinin, Genelkurmay Başkanlığı ve orduyu yasama organının denetiminden uzak tutacak düzenlemeler yapmaya sevk etmişti. Özellikle Reichstag’ın durdurulamayan demokratikleşmeyle birlikte elde ettiği anayasal gensoru önergesi hakkı gibi gelişmeler neticesinde Genelkurmay Başkanlığı, Reichstag’a karşı sorumlu olan Savaş Bakanlığı’nın kontrolünden çıkarılmakta, böylece bakanlığın genelkurmay üzerindeki yasal yetkilerinin azaltıldığına ordunun parlamento etkisinin dışına çıkacağı hesaplanmaktaydı.⁸⁷

Prusya’nın federal yapı içerisindeki egemenliğinin paylaşımı, kurumların yetkileri ve statüleri noktasında belirtilmesi gereken bir diğer husus ise Savaş Bakanlığı’nın federal yapı içerisinde yer alan Prusya’nın Savaş Bakanlığı olmasıdır. Bunun anlamı seksen milyon nüfusa sahip Alman İmparatorluğu’nun birleşik bir emperyal Savaş Bakanlığı’ndan ziyade anayasal olarak bir eyalet olan Prusya’nın Savaş Bakanlığı ile yürütülmeye çalışılmasıydı.⁸⁸ Bu durum dahi Rusya hariç tutulduğunda Avrupa’da nüfusu en yüksek, dinamik bir endüstriyel devrimin ve küreselleşmenin yaşandığı bir süreçte Almanya’daki arkaik idari yapılanmayı ortaya sermekteydi. Geleneksel iktidar alanlarından ve biçiminden taviz vermeme durumu II. Wilhelm’in, Junker baskın bürokrasinin veya başka bir deyişle Prusyalılığın temel ilkesi olmuş, imparatorluğun tamamını kapsayan İçişleri, Adalet Dairesi ya da ulusal posta teşkilatı gibi birimler müdürlük statüsünde bırakılmış, bakanlık haline getirilmemişti. Nitekim imparatorluğun her boyutuyla Prusya idari yapısı ve bürokrasisine bağımlı kılınmaya çalışılması, Almanya’yı 20.

⁸⁶ Goerlitz, *History of the German General Staff*, s. 94.

⁸⁷ Isabel V. Hull, *The Entourage of Kaiser Wilhelm II, 1888-1918*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, ss. 175-176.

⁸⁸ Örneğin Kayzer II. Wilhelm, Prusya Savaş Bakanı’nı Prusya Kralı unvanıyla atarken, bakan, emperyal bir organ olan Reichstag’da yine Prusya eyaletinin elçisi sıfatıyla yer almaktaydı. Clark, *Iron Kingdom*, s. 603.

yüzyıla girerken seksen milyona varan nüfusuyla idari açıdan derin bir yönetim krizine sokmaktaydı.⁸⁹

Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın otonomisi ve yetki alanları meseleleriye asker-sivil ilişkileri noktasında ülkedeki dengesizlik unsurlarından sadece birisiydi. Kayzer II. Wilhelm'in tahta çıkmasından kısa bir süre sonra Şansölye'yi büyük ölçüde devre dışı bırakan Ordu Kabinesi, yeni kurulan Donanma Kabinesi ve İmparatorluk Savaş Kabinesi gibi organlarla karar alımını tekelleştirmesi sadece Reichstag'ın değil aynı zamanda Şansölye nezdinde hükümetin de etkisizleşmesi anlamına gelmekteydi.⁹⁰ Böylece Genelkurmay Başkanlığı, otonom yapısının yanı sıra Kayzer'in askeri kabinelerinde yer alan doğrudan ve dolaylı temsilcileri aracılığıyla etkisini konsolide edebilmekteydi. Bu süreçte Genelkurmay Başkanlığı'nın yanı sıra Ordu Kabinesi de Savaş Bakanlığı'nın denetiminden çıkmakta ve başta sembolik görevleri icra eden bir yapıdayken daha sonra atamaların, terfilerin, emekliliğin ve istenmeyenlerin ordudan atıldığı tam donanımlı bir şura halini almaktaydı. Ayrıca Kayzer Wilhelm'e danışmanlık eden kabine üyeleri, mahiyeti ve geniş arkadaş çevresi ona doğrudan ulaşma şansı elde ederek kendi fikirlerini tatbik ettirebilecekleri uygun bir zemin kazanmışlardı.⁹¹

Almanya'da asker-sivil ilişkilerinde dengenin ikincisinin aleyhine tehlikeli şekilde işlediği bir süreçte Kayzer II. Wilhelm'in karar alım süreçlerinde yarattığı muğlaklık da ayrı bir iletişim-koordinasyon sorunu olarak ortaya çıkmıştı. Kayzer'in anayasal olarak egemen monark konumu onu gelişmelere hâkim bir lider yapıyor gibi gözükmeyle birlikte gerek Dışişleri Sekreterliği gerek Şansölyelik makamı ve gerekse Genelkurmay Başkanlığı çoğu zaman Kayzer'i karar alım sürecinin dışında bırakıyordu. Örneğin Kayzer Wilhelm, Alman savaş suçluluğu meselesinin başlıca unsurlarından Schlieffen Planı'nın detaylarının bir kısmını 1912'de kalanınıysa ancak 1914 Temmuz'unda öğrenebilmiş ve uzun yıllar boyunca bu detaylar kendisiyle paylaşılmamıştı.⁹²

Planın detaylarının paylaşılmamasında II. Wilhelm'in dengesiz davranışları, aldığı kararların tutarsızlığı ve kamuoyu içerisindeki ani çıkışları gibi istihbarat açısından zaaf teşkil edebilecek önemli sebepler olmakla birlikte bu durum aynı zamanda Alman devlet aygıtı içerisindeki iletişim kopukluğu ve karar alma mekanizmasındaki boşlukları göstermekteydi. Ayrıca her ne kadar Bismark döneminde hükümetin ordu üzerinde sahip olduğu görece otorite muhafaza

⁸⁹ *Ibid.*, ss. 559-561.

⁹⁰ Kayzer, ordu ve donanma kabinelerine kendisine yakın generalleri danışman ve sekreter benzeri görevlere atarken örneğin Donanma Kabinesi; Donanma Bakanlığı, Donanma Yaverleri ve danışman generallerden teşkil edilmiştir. Keza Ordu Kabinesi, Savaş Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve kabine danışmanları olan generallerden meydana gelmiş, içerisinde sivil kabineden yöneticiler yer almamıştır.

⁹¹ Hull, *The Entourage of Kaiser Wilhelm II*, ss. 176-177.

⁹² Annica Mombauer, "German War Planning," s. 58.

edilmiş ve yetki karmaşası istikrarlı bir çizgiye kavuşturulmuşsa da Bismark ve halefleri kurumlar arası iletişime ve işbirliğine inanmamışlar, gücü kendi ellerine almaya çalışmışlardı. Böylece her kurum kendi alt bürokrasisini diğerinden saklar şekilde işletirken bilgi paylaşımı da oldukça sınırlı kalmaktaydı.⁹³ Örneğin henüz Bismark hayattayken Genelkurmay Başkanlığı, askeri ataşeler aracılığıyla Dışişleri Sekreterliği'ne alternatif bir diplomatik mekanizma yaratmış ve bu yüzden 1888-1891 arasında Genelkurmay Başkanlığı yapan Alfred von Waldersee ile Bismark arasında siyasi bir kriz çıkmıştı. Waldersee-Bismark krizi, güçsüz bir monark ve Bismark gibi olaylara hâkim bir siyasetçi bulunmadığında Genelkurmay Başkanlığı'nın kendi içerisinde devlet haline gelme potansiyelini göstermesi bakımından kritiktir.⁹⁴

Bu bağlamda Bismark'ın bıraktığı bu gelenek, yani gücü tekelleştirme, kurumlar arası ilişkilerde genellikle birini diğerine üstün çıkarma ve şeffaflıktan kaçınarak idari kademeleri karanlıkta bırakma pratiği Kayzer II. Wilhelm döneminde de sürdürülüyor, Genelkurmay Başkanlığı da kurumlar arası iletişim ve yetki boşluklarını kendi lehine kademeli şekilde dolduruyordu. John Röhl'ün Wehler'e yaptığı atıf çerçevesinde Almanya'nın bu durumu "*sürekli kriz*" şeklinde ifade edilmekte, Alman siyasi yapılanmasının tepesinde büyük bir boşluk göze çarpmaktaydı. İdari yapılanmadaki muğlaklıklar güç boşluklarına yol açarken karar alım mekanizmaları birbirinden çoğu zaman habersizdi. Parlamentonun gücü elde etmesine, kurulu düzenin unsurları başarılı bir şekilde karşı koyarken aynı unsurlar yönetsel istikrarı sağlayamamaktaydı. Bunun anlamı Wehler'in ifadesiyle "*gösterişli bir kişisel rejim*" görüntüsünün altında aslında rejimin başında bulunan monarkın dahi en kritik olaylardan haberinin olmadığı bir devlet yapılanmasıydı.⁹⁵

Kayzer'in anayasal anlamda ucu açık bırakılan sistemde birçok kurumun tepesinde bulunan ancak birleştirici olmayan nihai karar verici konumunda bu çerçevede çoğu zaman işlevsiz kılınmıştı. Kayzer her ne kadar mutlak otorite gibi gözüktüğüne rağmen 1905'te Björkö'de başına buyruk bir şekilde Çar II. Nikolas ile ittifak antlaşması imzalamışsa da sonraki süreçte Şansölye Von Bulow'un sürece ağırlığını koyması üzere geri adım atmak durumunda kalmıştı.⁹⁶ Otonom bürokratik yapılar, Kayzer'in danışmanlarının kendi ajandalarını uygulamaları,

⁹³ MacMillan, *Barışa Son Veren Savaş*, s. 137.

⁹⁴ Goerlitz, *History of the German General Staff*, ss. 108-109.

⁹⁵ John C. G. Röhl, "Introduction", *Kaiser Wilhelm II New Interpretations: The Corfu Papers*, der. John C. G. Röhl ve Nicolaus Sombart, New York, Cambridge University Press, 2005, s. 7.

⁹⁶ Björkö Zirvesi aslında küreselleşme ve modernleşme sürecinde hala Avrupa monarklarının Ortaçağ'daki gibi bir araya gelerek sorunları halletme geleneği ve eğilimlerinin sürdürülmeye çalışıldığı ancak artık çağın değiştiği ve çok fazla dinamizmin göz önüne alınması gerektiği noktasında sembolik bir hadisedir. Bu konuda bkz: Macmillan, *Barışa Son Veren Savaş*, ss. 314-315.

parlamentoya karşı resmi anlamda sorumlu olan yürütmenin önemli icra organı olan Şansölye'nin görevine devam edebilmesi için hem yasamayı hem Kayzer'i hem de Kayzer'in arkadaş-danışman maiyetini idare etmesinin gerekliliği 1914 Temmuz'u öncesinde Berlin'i idari anlamda aslında paralize etmişti.⁹⁷

Almanya'da 1914 öncesinde idari-bürokratik anlamda karışık ve kaotik durum görüldüğü üzere sadece asker-sivil alanda değil sivil-sivil alanda da derin uyumsuzluk ve boşluklar yaratmıştı. Örneğin 1890'dan sonra dış politika yapımından sorumlu olan İmparatorluk Dışişleri Sekreterliği'yle ilgili gözden kaçırılmaması gereken husus sekreterliğin bir bakanlık olmaması ve Şansölye'ye bağlı bir sekreterlik olmasıydı. Bismark'ın dış politikayı kendi Şansölyeliği ile eşleştirdiği Prusya geleneğinin II. Reich'a geçtiğinin en iyi örneklerinden olan Dışişleri Sekreterliği, ancak bireysel insiyatife sahip sekreterler vasıtasıyla dış politikada etkin olabiliyordu. Nitekim 1890'dan 1909'a kadar sekreterliğe hâkim olan Friedrich Von Holstein'in kişisel hegemonyası altında Dışişleri Sekreterliği tıpkı Genelkurmay Başkanlığı'na benzer şekilde kapalı bir kutu gibi yönetilmişti.⁹⁸ Bununla birlikte Alman İmparatorluğu'nun 1890'dan sonra dış politikasının ana hatlarını belirleyen Holstein bile konu askeri planlama ve genelkurmaydan gelen talepler olduğunda doğrudan itaatkârlık göstermekteydi. Holstein, Genelkurmay Başkanı Schliffen'in Belçika'nın tarafsızlığını ihlal etme pahasına Fransız Ordusu'nu kısıp alma planını duyduğunda diplomasinin görevinin genelkurmay'ın stratejisiyle uyumlu hale gelmek olduğunu söylemişti.⁹⁹

Genelkurmay Başkanlığı'nın hazırladığı savaş planları ve seferberlik tarifeleriyle siyasilere karar alım sürecine veya idari işleyişe müdahale ettiği bir başka örnek demiryollarıydı. Ülkenin demiryolu ağları tamamen Genelkurmay Başkanlığı'nın stratejik seferberlik planları ve tarifelerine göre tasarlanmış ve inşa edilecek demiryolu hatlarının birinci önceliği ticari getiriden ziyade askeri olmuştu. Hatta Alman Genelkurmay Başkanlığı'nın onayına dayanmadan yeni demiryolu hattı inşa edilememekteydi.¹⁰⁰

Genelkurmay Başkanlığı'nın tıpkı diğer idari-bürokratik üst karar alım mekanizmalarında olduğu gibi aristokrat kökenli çoğunluk tarafından yönetilmesiyse Almanya ve benzeri Avrupa ülkelerinde bu sınıfın ideal ve değerlerinin topluma hâkim kılınmaya çalışılmasıyla sonuçlanmaktaydı. Ancak Almanya'da artan demokratikleşme ve modernleşmenin endüstriyel-iktisadi gelişim ile birlikte toplum yapısını temelden değiştirmesi alt-orta sınıfların artan

⁹⁷ John C. G. Röhl, "Introduction", s. 8.

⁹⁸ Bismark, Alman İmparatorluk Şansölyeliği'nin yanında Prusya Başbakanı ve Prusya Dışişleri Bakanı'dır. Clarke, *The Sleepwalkers*, ss. 197-198.

⁹⁹ Duyduğunda çünkü planın detayını Genelkurmay Başkanlığı hiçbir şekilde diğer birimler ile paylaşmamıştı. MacMillan, *Barışa Son Veren Savaş*, ss. 511-512.

¹⁰⁰ Goerlitz, *History of the German General Staff*, s. 96.

şekilde bürokrasiye girmesini beraberinde getirmişti. Örneğin Genelkurmay Başkanlığı'nın subay kadrosunun aristokratik yapısı itinayla korunmuşsa da uzmanlaşma ihtiyacı orta sınıflardan tesis edilen kadrolarla tamamlanmaktaydı. 1914'e gelindiğinde hala büyük ölçüde Genelkurmay Başkanlığı'nda aristokratik hâkimiyetten söz etmek mümkünse de süreç soyluların aleyhine işliyordu.¹⁰¹ Bu bağlamda sınıf eksenli analiz her ne kadar aristokrat ve büyük burjuvazinin demokratikleşmeye karşı savaşı çıkardığını öne sürmekteyse de buradaki esas nokta küreselleşen bir dünyada eski sınıfların geleneksel-feodal yapılar aracılığıyla hâkimiyetlerini sürdürmeye çalışması ve bunun yol açtığı iç siyasi belirsizliğin devletleri giderek idari anlamda kırılğan hale getirmesi idi.¹⁰²

Güçlü devlet görüntüsünün altında birbirinden kopuk işleyen idari birimler böylece savaş arifesinde sivil-asker ilişkilerinin tehlikeli bir noktaya gelmesine uygun zemin hazırlıyordu. Nitekim 1913 Ekim'inde yaşanan Zabern Olayı gibi hadiseler ordunun nasıl sivil otorite karşısında dokunulmazlık kazandığını ve silahlı kuvvetlerin nasıl kurallar üstü bir kurum haline geldiğini ortaya koyuyordu.¹⁰³

Keza Alman Batı Afrika'sında 1904-1907 yılları arasında çıkan Herero İsyanı, Clark'ın da ifade ettiği üzere sivil ve askeri yetki sınırlarının belirsizliğini açıkça göstermiş ve isyanın bastırılması esnasında sivil otoriteler kontrolü tamamen Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı bulunan ve kendilerine itaat etmeyen ordu birliklerine kaybetmişlerdi.¹⁰⁴ Nitekim Zabern ve Herero hadiselerinde

¹⁰¹ Hull, *The Entourage of Kaiser Wilhelm II*, s. 203.

¹⁰² Örneğin 1912'de Alman sosyal demokratların Reichstag'ın 1/3'üne hakim olması ve giderek artan şekilde aristokratik düzene olan eleştirileri veya silahlanmayla ilgili yasa tasarılarında potansiyel engel olmaları Veliht Prens Friedrich Wilhelm ve militarist subayların bir darbe ile meclisi kapatma planları yapmalarına yol açacak kadar hâkim sınıfı tedirgin etmişti. Joll ve Martel, *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, s. 100.

¹⁰³ Yoğun Fransız nüfusun yaşadığı Alsace eyaletinin Zabern kasabasında yerel garnizon komutanının halkı aşağılaması üzerine başlayan olaylar kısa bir süre sonra kontrolden çıkmıştır. Ordunun keyfi tutuklamalar yapmaya başlamasıyla bölgedeki hoşnutsuzluklar alevlenirken sivil otoritelerin tutuklananları serbest bırakma yönündeki kararları askerlerce reddedilmiş ve olay kısa sürede ulusal ölçekte bir mesele haline gelmişti. Her ne kadar politikacılar ve basın yoğun eleştiri kampanyası üzerine olaylara karşın asker ve subaylar kışlalara çekilmiş veya görev yerleri değiştirilmişse de Şansölye Bethmann Hollweg ordu ile karşı karşıya kalmak istememiş ve cezai yaptırımlardan kaçınmıştır. Keza Kayzer II. Wilhelm de ordunun cezalandırılmasına kati suretle karşı çıkmış, bunun üzerine Alsace Valisi, ordu ve onu destekleyen Kayzer karşısında geri adım atmak durumunda kalmıştır. Bu konuda bkz: Lamar Cecil, *Wilhelm II: Emperor and Exile Vol 2: 1900-1941*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 1996, ss. 189-193.

¹⁰⁴ Herero İsyanı sırasında bölgeye gönderilen olağanüstü yetkili General Trotha, Şansölyeliğin altında yer alan ve Dışişleri Sekreterliği Koloni İşleri Dairesi'ne bağlı bulunan Vali Theodor Gotthilf'i devre dışı bırakarak isyanı sert bir şekilde bastırmaya başlamıştır. Gotthilf, kendi direktiflerine uymayan Trotha'yı Şansölyeliğe şikâyet etmiş ancak Şansölyelik, doğrudan Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı bulunan Trotha'yı durduramamıştı. Genelkurmay Başkanlığı

görüldüğü gibi monarşinin farklı ve birbirinden kopuk idari-bürokratik kurum ve birimlerin üzerinde birleştiricilik görevini etkin bir şekilde üstlen(©)memesi, Almanya gibi sosyo-ekonomik ve askeri açıdan kıtanın en gelişmiş ülkesinin aslında 1914'e gelinirken ciddi bir yönetim krizi içerisinde bulunduğunu bir kez daha göstermişti. Böylece Berlin, 1914 Temmuzu'nda idari anlamda derin bir kriz ve belirsizlik içerisinde yanlış algılar ve güdülerin ve yoğun şekilde Genelkurmay Başkanlığı nezdinde ordunun militarist etkisi altında Clark'ın uyurgezerleri gibi bakan ama görmeyen bir şekilde savaşa doğru yol alıyordu.

Sonuç

I. Dünya Savaşı ve savaşın çıkışı çok boyutlu bir analiz ve etkenlerin toplamı olarak tek bir nedene bağlanamayacak kadar geniştir. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı'nın çıkışı meselesi Singer'ın Uluslararası İlişkiler çalışmaları noktasında sistemsel ve ulus-ulus altı analiz düzeylerinin belirli bir sınıflandırmaya tabi tutulmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çerçevede Avrupa'da 19. yüzyılda meydana gelen iktisadi, sınai, toplumsal, kültürel ve siyasi gelişmeler devlet tanımını ve aygıtını radikal biçimde değiştirmiştir. Devletler, ortaya çıkan kitleleşme, enformatik devrim ve bunların toplamı olan küreselleşme karşısında *ancient régime*'in kalıntıları üzerine kurulan idari-bürokratik yapılanmayla varlığını sürdürmeye çalışmış ve toplumların artan taleplerine asgari ölçüde cevap verebilmişlerdir. Demokratikleşme karşısında sınırlı tavizler veren yöneticiler, genel anlamda kitlelerin siyasallaşmasını kontrol altında tutabilmişse de ortaya çıkan devrim ve dinamiklerin gerçek anlamda farkına varamamışlardır. Böylece bürokrasinin genişlediği ancak genişlediği ölçüde etkisini arttıramadığı devlet mekanizması belirsizlikler içerisine girerken ordunun mevcut kaotik yapı içerisinde disiplinli ve etkin bir kurum olarak varlığını sürdürmesi onu diğerlerine karşı üstün kılmaya başlamıştır. Alman Ordusu ve onun beyni konumundaki Genelkurmay Başkanlığı örneğinin ulus-ulus altı analiz düzeyinde ele alındığında Almanya'ya özgü bir otonomiye sahip olmasına rağmen aslında dönemsel bir fenomen olan idari kurumsallaşamamadan yararlanmak suretiyle ortaya çıkan boşlukları doldurmuştur.

Diğer taraftan demokratikleşme, artan çok boyutlu toplumsal talep ve gelişimin idari kurumsallaşmayla eşleşmediği noktada sivil yöneticiler ve karar

ve Şansölye Von Bulow arasındaki çekişme sonunda araya Kayzer Wilhelm'in araya girmesi ve Trotha'ya imparatorluk emri çıkarılmak suretiyle sert uygulamalardan kaçınılması telkinleriyle son bulmuşsa da Namibya'daki Alman birlikleri emir ulaşana kadar Herero'ları soykırım derecesinde katletmişlerdi. Clark, *Iron Kingdom*, ss. 604-606.

alıcılar kendilerini kuşatılmış ve yetersiz hissetmekte, kendilerinin olaylar üzerindeki kontrolü kaybettiklerini düşünmeye başlamaktaydılar. Bu örneğin en belirgin şekilde görüldüğü Almanya’da sivil siyasetin gelişmelere ayak uyduramaması ve idari-bürokratik yapının kendisini formüle edememesi neticesinde Alman Genelkurmay Başkanlığı eski aristokratik-monarşik yapının sembolü haline gelmiştir. Bu durum aslında Singer’ın analizinde bahsettiği algılamaların ampirik olarak ölçülüp sınırlandırılması meselesine tekabül etmiştir. Avrupalı yönetici ve karar alıcı elitler 19. yüzyıldan itibaren Avrupa kıtasının özellikle sosyo-ekonomik ve sosyo-politik çerçevede içine girdiği radikal değişimler karşısında hem mevcut konumlarını koruma güdüsüyle hareket etmiş hem de almaya çalıştıkları karşı önlemler neticesinde idari-bürokratik kademelerde bizatili kendileri yönetim boşluklarına yol açmışlardır.

Elitlerin değişim karşısındaki algılamaları Mayer’den hareketle kapitalistleşen ve hızla sanayileşen bir sosyo-ekonomik yapı içerisinde feodal-aristokratik temelde kalmış ve arkaik sayılabilecek bürokrasinin aldığı önlem ve kararlar sürekli bir korkunun yaratılmasını beraberinde getirmiştir. Böylece Avrupa’nın hemen her ülkesinde ancak Almanya’da çok daha belirgin şekilde genelkurmay başkanlıkları, ortaya çıkan algılamalar ve korkuların neticesinde devlet aygıtının dayandığı yegâne kurumlar haline gelmişlerdir. Özellikle sivil liderlerin paylaştığı korkuların bir kısmının subay kadrosundaki aristokrat oranının azalmasıyla doğrudan hisseden Alman Genelkurmay Başkanlığı, kendisini toplumsal gelişmelere çok daha sıkı kapatmış ve mevcut atmosferin sivil idareciler üzerinde yarattığı algılamalarında yardımıyla ulusun birleştiricisi-koruyucusu rolünü muhafazakâr bir biçimde üzerine almıştır. Bu bağlamda Alman Genelkurmay Başkanlığı, Avrupa’nın en modern ordusunu yöneten ve diğer devletlerin sevk, idare ve planlama açısından örnek aldığı bir başkanlık olmasına rağmen hala feodal-aristokratik değerlerin yoğun etkisi altında faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁰⁵

Alman Genelkurmay Başkanlığı’nın iç siyasi etken ve gelişmelerin yarattığı konjonktür çerçevesinde devlet içinde devlet haline gelmesinde etkili olan bir diğer husus baş döndürücü bir küreselleşme çağında Avrupa devletler sisteminin 1815 Viyana Kongresi’nin temellerine dayanmış bir yapıda bulunmasıdır. Özellikle 1878 Berlin Kongresi’yle restore edilip tekrar düzenlenen sistem aslında 20. yüzyıla girerken Avrupa merkezçiliğinden çıkamamış ve örneğin kıtanın

¹⁰⁵ Örneğin Schlieffen Planı, belirli güzergâhlardan geçecek trenlerin dakikası dakikasına göre hesaplanmış bir plan olmasına rağmen hala Napolyon Savaşları’ndaki gibi meydan muharebeleriyle sonuca ulaşma üzerine kurulmuştur. Hatta yıllık düzenlenen ordu manevralarında Alman taarruz planı Kayzer Wilhelm’in hoşuna gittiği için süvari hücumlarıyla bitirilmekteydi. Kayzer ise her daim önceden organize edildiği şekilde kazanan tarafın hücumuna liderlik etmekteydi. Holger H. Herwig, “Command Decision Making: Imperial Germany 1871-1914”, *The Fog of Peace and War Planning: Military and Strategic Planning under Uncertainty*, der. Talbot C. Imlay ve Monica Duffy Toft, New York, Routledge, 2006, s. 109.

dışında ortaya çıkan başta ABD veya Japonya gibi güçler olmak üzere ortaya çıkan yeni değerleri kendisine entegre edememiştir. Hızla değişen sistemsel yapı içerisinde Avrupa devletleri kronik krizleri klasik “Kongreler Sistemi”yle çözmeye çalışmıştır.

1815 Viyana Sistemi’nin üzerine kurulan ve Viyana’da aktörlere biçilen rolleri tekrar düzenleyip ek roller dağıtan Bismark Sistemi, hem ulus altı seviyeden gelen girdiler hem de sistemsel girdiler neticesinde erozyona uğramıştır. Sistem, temel aktörlerinin rollerini ifa edememesiyle de somut denge-fren mekanizmalarından yoksun kalmıştır. Ortak asgari çıkarlarda buluşma ve savaşların lokalize edilmesi gibi değerlerin Avrupalı yöneticilerin zihinlerinde geri plana atılmaya başlamasıyla birlikte Avrupa devletler sisteminin ilkeler ve değerler ayağı da yok olmaya başlamış ve alt analiz düzeyi ile sistemin kendisinin yarattığı etkiler neticesinde devletler kademeli şekilde kendilerini güvensizlik içerisinde hissetmeye başlamışlar ve saldırgan dış politika izlemeye eğilimli olmuşlardır. Böylece Avrupalı büyük güçlerin hemen hepsi kendi tanımlamaları üzerinden bir beka kaygısı içerisinde girmiş ve güçsüzlük paradoksuna düşmüşlerdir. Zamanın kendi aleyhlerine işlediği algısı devletleri saldırgan dış politika izlemeye iterken askeri seçeneklerin öne çıkmaya başlamasıyla genelkurmay başkanlıkları’nın önerileri ve talepleri sivil yöneticilerin reddedemeyecekleri bir ilişki biçiminin temelini atmış, Avrupalı yöneticilerin hareket alanları onların farkına varamadıkları ölçüde azalmıştı.

Bu bağlamda Almanya başta olmak üzere Avrupalı büyük güçlerin yöneticileri Clark’a benzer şekilde attıkları adımın bilincinde ancak sonunun nereye varacağından emin olmayan bir belirsizlik içerisinde savaşa gitmişlerdir. Yani birimler Singer’ın belirttiği gibi hem kendi iradeleri hem de farkında olmadan dış kuvvetlerce güdümlendirilmişlerdir. Birimlerin güdülenmesini aktif olarak sağlayansa hem ulus-ulus altı seviye hem de sistemsel seviye ile aktif şekilde etkileşim içerisinde olan genelkurmay başkanlıkları olmuştur. Alman Genelkurmay Başkanlığı’nı diğerlerinden farklı kılansa onun savaş öncesinde devlet içinde açıkça belirginleşen otonomisi ve kendisine özgü militarist yapısının I. Dünya Savaşı esnasında Genelkurmay Başkanı Erich von Ludendorff ile birlikte yarı-askeri bir diktatörlüğe dönüşmesidir. Topyekûn Savaş gibi radikal kavramların bu çerçevede Almanya kökenli olması sürpriz olmamış, askerlerin idare ettiği ve içeride tam bir birliğin her türlü aracın kullanılarak sağlandığı ideal bir savaş devleti tahayyülü Ludendorff nezdinde Alman Genelkurmay Başkanlığı’nda cisimleşmiştir.¹⁰⁶ I. Dünya Savaşı’nın kaybedilmesinden sonrasındaki süreçte Alman Genelkurmay Başkanlığı siyasi arenadan geri çekilmiş gibi gözükse de aslında önemli bir güç merkezi olarak varlığını III. Reich

¹⁰⁶ Erich Von Ludendorff, *Topyekûn Savaş*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2017, ss. 20-27.

içerisinde bile sürdürmüştür. Bu bakımdan Alman Genelkurmay Başkanlığı mitinin aslında 1945 Mayıs'ına kadar devam ettiğini söylemek mümkündür.¹⁰⁷

Kaynaklar

- Cecil, Lamar, *Wilhelm II: Emperor and Exile Vol 2: 1900-1941*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1996.
- Clark, Christopher, *Iron Kingdom: The Rise and Downfall of Prussia 1600-1947*, Massachusetts: Harvard University Press, 2006.
- Clark, Christopher, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London: Penguin, 2013.
- Clemente, E. Steven, *For King and Kaiser: The Making of the Prussian Army Officer 1860-1914*, Connecticut: Greenwood Press, 1992.
- Epkenhans, Michael, "Wilhelm II and 'his' Navy: 1888-1918", *The Kaiser: New Research on Wilhelm II's Role in Imperial Germany*, der. Annika Mombauer ve Wilhelm Deist, New York: Cambridge University Press, 2004, ss. 12-36.
- Fay, Sidney, *The Origins of the World War*, New York: The Macmillan Company, 1930.
- Ferguson, Niall, *Hazın Savaş: 1914-1918*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Fischer, Fritz, *Germany's War Aims in the First World War*, New York: W.W. Norton & Company, 1967.
- Goerlitz, Walter. *History of the German General Staff: 1657-1945*, New York: Praeger Publishing, 1957.
- Gülboy, Burak, "Avrupa Ahengi'nin İşleyişi Çerçevesinde Macar Ayaklanması'nın Analizi", *Macar-Türk İlişkileri Üzerine Makaleler: Macar Kardeşler*, der. Yeliz Okay ve Tuncay Babalı, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2012, ss. 89-121.
- Gülboy, Burak, "Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak", *Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak: Uluslararası İlişkiler Teorileri Çerçevesinden Analizler*, der. Burak Gülboy ve Bülent Akkuş, İstanbul: Milenyum Yayınları, 2017, ss. 13-47.
- Gülboy, Burak, "Birinci Dünya Savaşının Başlangıcına Makedonya Üzerinden Bir Bakış", *Türkiye-Makedonya İlişkileri*, der. Yeliz Okay ve Tuncay Babalı, İstanbul: Doğu Yayınevi, 2012, ss. 41-59.
- Gülboy, Burak, *Mutlak Savaş: Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri Üzerine Clausewitz'yen Bir Çözümleme*, İstanbul: Röle Yayıncılık, 2015.
- Hamilton, Richard F. ve Holger H. Herwig, *Decisions for War: 1914-1917*, New York: Cambridge University Press, 2004.

¹⁰⁷ Weimar Cumhuriyeti ve Nazi Almanya'sı döneminde ordu ve Genelkurmay Başkanlığı'nın konumu için bkz: Goerlitz, *History of the German General Staff*, ss. 204-295.

- Hippler, Thomas, “Fransız Ordusu, 1789-1914: Gönüllüler, Zorla Alınanlar ve Zorunlu Askerlik”, *Askerlik İşleri: Askeri İşgücünün Karşılaştırmalı Tarihi: 1500-2000*, der. Eric Jan Zürcher, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, ss. 403-428.
- Holger, H. Herwig, “Command Decision Making: Imperial Germany 1871-1914”, *The Fog of Peace and War Planning: Military and Strategic Planning under Uncertainty*, der. Talbot C. Imlay ve Monica Duffy Toft, New York: Routledge Publishing, 2006, ss. 100-125.
- Joll, James ve Martel, Gordon. *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2016.
- Kennan, George F, *The Fateful Alliance: France, Russia and the Coming of the First World War*, New York: Pantheon Books, 1984.
- Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, London: Unwin Hyman Limited, 1988.
- Lebow, Richard Ned, “What can International Relations Theory Learn From the Origins of World War I”, *International Relations*, Vol. 28, no:4, 2014, ss. 387-410.
- Lee, J. Stephen, *Aspects of European History:1789-1980*, London: Routledge, 1982.
- MacMillan, Margaret, *Barışa Son Veren Savaş*, İstanbul: ALFA Yayıncılık, 2014.
- Mombauer Annika, *The Origins of the First World War: Controversies and Consensus*, London: Longman Pearson Education Limited, 2002.
- Mombauer, Annika, “German War Planning“, *War Planning 1914*, der. Richard F. Hamilton and Holger H. Herwig, New York: Cambridge University Press, 2010, ss. 48-79.
- Mombauer, Annika, “Of War Plans and War Guilt: The Debate Surrounding the Schlieffen Plan”, *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 28, no:5, 2005, ss. 857 – 885.
- Mombauer, Annika, *Helmuth Von Moltke and the Origins of the First World War*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- Morgenthau, Hans, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Alfred A. Knopf, 1948.
- Pauwels, Jacques, *Büyük Sınıf Savaşı: 1914-1918*. İstanbul: Yordam Kitap, 2019.
- Rich, Norman, *Great Power Diplomacy: 1814-1914*, New York: Mcgraw-Hill, 1992.
- Richmond, Oliver, *Peace in International Relations*, New York: Routledge, 2008.

- Röhl, John C. G., "Introduction", *Kaiser Wilhelm II New Interpretations: The Corfu Papers*, der. John C. G. Röhl ve Nicolaus Sombart, New York: Cambridge University Press, 2005, ss. 5-22
- Paul Schroeder, "The 19th Century International System: Changes in Structure", *World Politics*, Vol. 39, No:1, October 1986, ss. 1-26.
- Schoeder, Paul, "Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power?", *The American Historical Review*, Vol. 97, no:3, 1992, ss. 683-706.
- Schroeder, Paul, "World War I as Galloping Gertie: A Reply to Joachim Remak", *The Journal of Modern History*, Vol. 44, no:3, 1972, ss. 319-345.
- Seaman, L.C.B, *From Vienna to Versailles*, London: Methuen&Co Ltd, 1955.
- Simms, Brendan, "The Return of the Primacy of Foreign Policy", *German History*, Vol. 21, no: 3, 2003, ss. 275-291.
- Singer, David, "Review: International Conflict: Three Levels of Analysis", *World Politics*, Vol. 12, no:3, 1960, 453-461.
- Singer, David, "The Level-of-Analysis Problem in International Relations", *World Politics*, Vol. 14, no:1, 1961, ss. 77-92.
- Strachan, Hew, *Birinci Dünya Savaşı*, İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Taliaferro W. Jeffrey, Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman, "Introduction: Neoclassical Realism, The State and Foreign Policy", *Neoclassical Realism, The State and Foreign Policy*, der. Steven E. Lobell, Jeffrey Taliaferro ve Norrin M. Ripsman, Cambridge: Cambridge University Press, 2009, ss. 1-41.
- Taylor, A.J.P., *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1871*, Oxford: Oxford University Press, 1954.
- V. Hull, Isabel, *The Entourage of Kaiser Wilhelm II, 1888-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Van Evera, "The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War", *International Security*, Vol. 9, no:1, 1984, ss. 58-107.
- Von Ludendorff, Erich, *Topyekûn Savaş*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
- Von Ranke, Leopold, *History of the Reformation in Germany*, New York: George Routledge and Sons, 1905.
- Winter Jay, Parker Geoffrey ve Habeck Mary, *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2018.